

KALIKATA LITTLE MAGAZINE LIBRARY-O-GABESHANA KENDRA
18/M TAMER LANE, KOLKATA-700009

Record No.: KLMLGK 2007	Place of Publication: 28 প্রেসি কোর্স, মান্দা-36
Collection: KLMLGK	Publisher: বাণিজ্যিক প্রকাশনা কর্মসূচী
Title: সামাকলিন (SAMAKALIN)	Size: 7 "x 9.5" 17.78x24.13 c.m.
Vol. & Number: ৭২/- ৭২/- ০৩/- ০৩/-	Year of Publication: জুন ১৯৮৪ // May 1984 অক্টোবর ১৯৮৪ // Nov 1984 অক্টোবর ১৯৮৫ // Nov 1985 জুন ১৯৯১ // Nov 1991
	Condition: Brittle / Good
Editor: বাণিজ্যিক প্রকাশনা কর্মসূচী	Remarks:

C.D. Roll No.: KLMLGK

সংকলনী : প্রবন্ধের পত্রিকা।

সম্পাদক : আনন্দগোপাল সেনগুপ্ত

দ্বাত্তিশ বর্ষ ॥ বৈশাখ ১৩৯১

সংকলনী

কলিকাতা লিটল ম্যাগাজিন লাইব্রেরি
ও
গবেষণা কেন্দ্র
১৮/এম, টামার লেন, কলকাতা-৭০০০০৯

কলকাতা এবং দিন কল্যাণী প্রিলিউম্য হৰে

কলকাতাকে
পরিষ্কৃত রাখুন

ইউনাইটেড ম্যাস অফ ইণ্ডিয়া
(অন্তর্বর্তীয় একটি সহো)

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা

বৈশাখ মেল একাদশই

সমকালীন || শ্রাবণের পরিকা

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে। প্রকাশন কৰিব আছে কলকাতা এবং দিন কল্যাণী প্রিলিউম্য হৰে। প্রকাশন কৰিব আছে কলকাতা এবং দিন কল্যাণী প্রিলিউম্য হৰে।

জ্ঞ ও পত্ৰ

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে। প্রকাশন কৰিব আছে কলকাতা এবং দিন কল্যাণী প্রিলিউম্য হৰে।

লেখক : হোটেলের সভ্যবৰ্গ || নথৰু সেন ৪

গাছীনামা || মোহেন্দ্রনাথ বৰ্হ ১৩

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে।

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে।

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে।

সমালোচনা : গোপনীয় মা শোল সার্ব ॥ অধীক্ষণ ৫০

বাহিনী বৰ্ষ ১ম সংখ্যা প্রকাশিত হওয়া হৰে।

সম্পাদক : আনন্দগোপাল মেদনগুপ্ত

আনন্দগোপাল মেদনগুপ্ত বৰ্তক হন্দুল প্রিলিউম্য, ২ টিবৰ্বি বিল বাহি সেন, কলকাতা-৬
হাতে সুন্দৰ ও ২৫ চোকী রোড, কলকাতা-৮৬ হাতে প্রকাশিত।

একটি শহরের কথা

কলকাতাকে সবার প্রয়োজন। তাই-ত এত লোকের বাস, এত লোকের আনাগোনা, এত ভৌগ। কিন্তু যাকে না হলে নয় তাও দিকে আমরা শহরবাসী একবারও নজর নিটি কি? অবশেষে ও উদ্ঘোষণাত যথে দিকে শহরটাকে কেটা নকচ পরিষ্কার করতে বিধা দেখ করি না। চাকিরিকে জগলের সূপ আবকাট তৈরি করি। আঙ্গাখাটে বোকালাট বসতে আমরাই উৎসাহ দিই। আদের কাছ দিকে জিবিষপূর্ণ আবকাট কিনি। আবার আবকাট এর বিকলে সেভার হই।

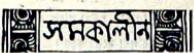
এই যথে যে সব উচ্চনমূলক কাজ হচ্ছে বা হচ্ছে তার কট্টুই বা আমরা ধৰে আপি, কট্টু বা নজরে পড়ে। কিন্তু সমাজের শেষ নেই। খবরের কাগজে প্রকাশিত হচ্ছে তাত্ত্বর্ত্তে অস্ত্রাঞ্চলিক শহরে পানোয়ালের কষ। সেই সব শহরের অনন্যাত্মক চেমে কলকাতার অনন্যাত্মক অনেক অনেক দেখি। কিন্তু কলকাতার পানোয়ালের সম্মান আমরা শুনাই হচ্ছে—আবারও হবে।

কলকাতা শহর এত দোকের ভার নেওয়া, মত করে তৈরী হয়নি। এখন এই শহরের ক্ষেত্র করে যে কৃষ কোক বাস করেছেন তাকে শহর জোগেনে চাহিয়ে দেখোন প্রধান গোষ। সেজন্য মাটির নোচে সব পাইপ লাইন (জলবিনাশ ও পথপ্রস্তাৱী) বাবস্থা সম্পূর্ণভাবে বসনে বৰ্তমান ও ভবিষ্যৎ চিষ্ঠা করে অনেক বড় পরিধির পাইপ বসনের কাজ অনেক জয়গায় হচ্ছে। আগুন করতে হবে। বাস্তাৱ প্ৰধান প্ৰধান মোড়গোলে কেশুভোজাইভ ড্রাইকিং সিগোলাৱ দিবেছে এবং বসে। বানা-শস্ত্ৰাব সম্মানের যে চোৱা এবং অৱ হলোও যে সহজে তা সবাইকে শীকার কৰতেই হবে। যে শহুৰ আমাদের অতিরিক্তে এত প্ৰাণজনের এবং এত পিয়ে, সেই শহুৰ একটু ভালু দিকে যাচ্ছে দে়ো কি কেউ নৰু কৰে দেখেছেন?

আমরা সব সহযোগী কৰ্তৃপক্ষের দায়িত্ব স্থানে সচেতন কিন্তু নিজেদের স্থানে সচেতন একেবারেই নই। এই শহরে প্রতোকলি লোক, নিশ্চয় কৰে শিক্ষা, বৃক্ষবীণা, প্ৰৱৰ্ণতি এবং প্ৰক্ৰিয়ানুসূলা এই শহরে নিজেৰ বসবাস তৈরি এই শহরের জন্য কোটা চিষ্ঠা কৰেন? কলকাতার সচেতনে বড় সহজা হল অব্যৈন্তিক সমস্ত। সে স্থানে কি কৰা যাবা, তাৰ চিষ্ঠা দেখাবায়?

কলকাতা শতাব্দীৰ পৰ শতাব্দী বৈচিত্ৰে। তাই আমাদেৱ আশা যে সবাই এই শহরের উন্নয়নে গঠনমূলক কাজে শাহার কৰবেন।

(অনন্যাত্মক বিভাগ, ক্যালকাটা মেটোপলিটান ডেভেলপমেন্ট পৰিষত, ৩-এ অক্টোবৰ মে, কলকাতা-১০০০১)

প্ৰসংজ : ছোটদেৱ সংস্কৰণ

মুদ্ৰণ সেৱা

“নিম্নোক্ত কৰ্তৃপক্ষ এখন সূক্ষ্ম তত্ত্বাবি নিৰ্মাণ কৰিবলৈ পাৰে যে, তাৰো মাঝকৈ বিশ্বিত কৰিবলৈ পে জানিবলৈ পাৰে না, অৰম্ভে নাচা দিলে হৈই পৰ্য খন্তি ভিত্তি হইয়া যাব। বিশ্বাতাৰ তত্ত্বাবি সৈকৰণ দ্বাৰা বখন জানিবলৈ পাৰি নাই। আৰ দেৱৰ বৰিয়া নাচা পাইয়া বালা—অৰ্থে যোৰুন হইতে বিহৃত হইয়া লাগিল এবং সুজীয় বিশ্বিত হইয়া চাহিয়া গৱিল।”

বৈশেষিক ও বাস্তুৰ অৰূপৰ সৰিয়ে সুযোগী-প্ৰকৃতি তাৰ মাঝা পৰিবে ও সৰত অন্ধে একদিন বেথাৰ বেথাৰ ভৱে উঠিল। তাৰ যোৰনেৰ এই গোপন সকার মান-বৰ্তীৰেৰ দৈহিক এবং মাননিক সূৰ মাৰি। অৰ্থ মানবাচৰণে কিং কেৰে তাৰা বৰ্তু। পৃথক দৈশিঙ্গৰ্ব। আৰাব এই পৃষ্ঠাগুলি একেয়ে মান-বৰ্তীৰেৰ সামাজিক বৈশিষ্ট্য। বৈশেষিক তাই প্ৰত্যে বৈশিষ্ট্যে অখণ্ড মান-বৰ্তীৰেৰ নিৰবিজিত হৰণপাত। শিল্প অপার কৌশল ও বিশ্ব পৰিষ্কৃত বৰ্যৰ জন্য ও অভিজ্ঞতাৰ একদিন কৰ্মশ বিকশিত হয়ে উঠে। কিন্তু কোন দিন? কখন? কেউ জানে না। ইথেন বৈশেষিক সূৰ্য হয়ে যাব। তাৰা যোৰুন সুজীয় কৰিবলৈ হয়ে আঁত। কিন্তু উভয়েৰ ব্যাপক। স্বতন্ত্ৰ সুযোগী বৰ্তু অৰ্থ অনিয়ন্ত্ৰিত হয়ে উঠে। কঠিকেৰ মতো সব তেওঁেৰোঁৰ বসনৰেৰ হচ্ছে “হৰে মনে সুজীয়তে পাৰে, পৰিবৰ্তী কোঢাই সে তিক ধৰণ থাইতেছেন; এই জন্য আপনাৰ অন্তৰ্ভুক্ত সৰদা লজিত ও ক্ষমাপ্রাৰ্থী হইয়া থাকে।” অথচ, এই বৰ্তু সেবেৰ জন্য কিমিৰ কাৰ্যতা কৰাবার। এই সহজে যদি সে কোনো সহজৰ বাস্তুৰ নিকট হাইতে দেখ দিবা স্থিৰ লাভ

করিতে পারে তবে আত্ম নিকট আয়-বিজোত হইয়া থাকে। কিন্তু আত্মকে শেষ করিতে কেহ সাহস করে না; কারণ সেটা সাধনের প্রয়োগ বলিয়ে মন করে। হউতাং আত্ম চেহারা এবং ভাবধারা অনেকটা প্রাণীই ন পথের কুরুদের মতো হইয়া থাকে।¹

এই সমস্ত জটিলতা বড়দের জন্যে সিদ্ধিত গ্রহের ছোটদের সংবরণের ক্ষেত্রে। এখানেই নানা প্রশ্নের উত্তৰ। যে বিষয় বড়দের জন্যে অভিজ্ঞতা পুরু তা ছোটদের মতো করে কি তারে উপস্থিত কথা হবে? এই ছোটরা কত হেট? কী তারের বস? যেকোন কথার সঙ্গে কোথায় তারের সম্পর্ক?

যেহেতু শৈশব—কৈশোর—যৌবন মানব জীবনের পরম্পরায় প্রতিত স্তর সেই রয়েছে শৈশব অধ্যয় কৈশোরকে বিজ্ঞাপনে দেখা ও করে না। একটি স্তরের স্থানে আর একটি স্তরের স্থানে স্থাপ করে। বরফের সমস্ত মনে শেষ ও মনের পুরু রাখে। মনে মনে নমন নতুন জটিলতা সম্পর্ক করে। তারপর ছোট এবিনুন “ভট” হবে ভটীর অস্তুতির বিশিষ্ট ও অনিন্দিত হব। অধ্য একবাগ টিক, প্রতিটি ভট্ট নিজস্ব প্রেরণায়ে প্রতিটি হত্ত। এবিনুন শিশুসাহিত্যের সমস্ত এখানে। এই স্বাক্ষাৎ ও সামগ্রিকতাৰ স্থায় স্থানেই শিশুসাহিত্যের কৃতিত্ব। মনে দায় ধরকাৰ—

“স্বাক্ষাৎ বৈকৃতি কৰকাৰে দ্বাৰা বলে না। আমাৰ সত এই যে, যদেৱ মন কীচা তারা যতটা বৰ্তাবত: পাৰে দেৱে, না পাৰে আপনি ছেড়ে দিয়ে যাবে, তাই বলে আদেৱ পাঠাটকে প্ৰাণ তোজা-শৃঙ্খল কৰে দেৱো সন্দৰ্ভহীন না। হেলেদেৱ পুৰু বই যাতা লেখেন, দেবি তাৰা প্ৰাণ পৰিমাণে দেনোৱ যোগান দিয়ে থাকেন। এইটো কুলো মান আদেৱ যেমন আনন্দ আছে তেওঁনি তাৰ মূল্য আছে; হেলেদেৱ কেৱে মূলা হাঁকি দেৱোৱ অভ্যাস হতে থাকলৈ যথৰ্থ আনন্দেৱ অধিকাৰে হাঁকি দেওকা হ'ল।”²

এই মূলা হাঁকি মাত্রে না পড়ে তাৰ জৰু একেছেও গ্ৰহণ বৰ্ণনোৱেতি হেনে জলে হত্য। কতটুকু গুৰুত হবে এবং কতটুকু বজিত হবে এবং কেমন কৰে তা সামৰিয়ে উপস্থিত কৰেতে হবে তা টিক কথা কঠিন। তাৰ অজে শিতৰ মনেৰ ব্যৱহাৰ আনা আৰুক। যেমন আনন্দেন শুভৈশ ক্যানোল (১৮৩২—১৮৩৫)। তিনি বলছেন—

“I think a child's first attitude to the world is a simple love for all living things. And he will have learned that the best work a man can do is when he works for love's sake only, with no thought of fame or gain or earthly reward. No deed of ours, I suppose, on this side of the grave, is really unselfish. Yet if one can put forth all one's powers in a task where nothing of reward is hoped for but a little child's whispered thanks and the airy touch of a little child's pure lips, one seems to come somewhere near is this.”³

আগুকেৰ মানবকে আগামী হিন্দেৱ মানব জীবনেৰ পূৰ্ণ সৰ্বাঙ্গীয় প্রতিকৃতি কৰাবৰ সাহিত্য শিশুসাহিত্যেৰে থাকে। ছোটদেৱ সংৰক্ষণেৰ ক্ষেত্ৰে এই বোখটি স্থানেৰে অকৰো। বালো

শিশুসাহিত্যেৰ ইতিহাসে সব সংখ্যক এক আছে যেগুলি মূলে বড়দেৱ কৰেই লিখিত হয়েছিল পৰে তাৰ কোকে ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰা হৈছে। এই জীভিতে পৰিবৰ্ত সব শিশুসাহিত্যেৰ ইতিহাসেই ছোটদেৱ সংৰক্ষণ বৰ্তত হৈছে। ‘মেবেন—Charles Lamb (1775-1834) Shakespeare-এৰ নাটকগুলি অবলম্বনে Tales from Shakespeare (1807) উপহাৰ দিয়েছিলেন ছোটদেৱ। বালোৱ ছোটদেৱ উপোন্থী পুৰু সংৰক্ষণেৰ স্থৰ্পণত বাকিবচনে দুর্গোপনিষদ্বী (১৬১) এবং মৌর্যোবৃহত্বাণী (১৬৪) দিয়ে। ভক্তিলতা দেৱ (১১২৩-এ) এই সই ছুটিৰ ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেন। বিশিষ্ট ‘আনন্দমঠে’ ছোটদেৱ সংৰক্ষণ বিজনবিহারী ঝট্টাচাৰ্য (১৯৪৪-এ)। বক্ষিম, শ্ৰুতি ও বৰ্ণনামন্ত্ৰেৰ বহুবৰ্ষে ছোটদেৱ সংৰক্ষণেৰ মধ্যে সংৰক্ষণ বিদ্যমান চনাই হৈলো। পৰালৈৰ দশকেৰ মধ্যে প্ৰকাশিত বিজিমেৰ বহুবৰ্ষে সংৰক্ষণেৰ একটি হিসাবে দেখা গৈল পাৰে।

ছুৰেনগুলী (১৬৫), ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেন ১৯১২ ও ১৯৪২-এ যাবাক্ষেত্ৰে ভক্তিলতা দেৱ এবং সুপ্ৰসূতক চট্টপাখানা। কপলগুলুৱাৰ (১৬৬) তিনটি সংৰক্ষণ হয় ১২২৪-এ, ১২৪৬-এৰ পৰে ১২৭১-এ স্পন্দনাকৰণ কৰেন যাবাক্ষেত্ৰে শিলিঙ্গহুমাৰ নিমোৰী, শীঘ্ৰাব বৰোপাখানা এবং সুপ্ৰসূতক চট্টপাখানা। বৃগুলিনী (১৬৮) সংৰক্ষণ কৰেন সুপ্ৰসূতক চট্টপাখানা। বৃগুলিনী বিশ্ববৰ্ষ (১৬৪), যুক্তাবুৰ্জী (১৬৪), চৰমেৰাব (১৬৫), বালোৱাৰী, (১৬১), বৰনো (১৬১), বৰকাকৰেৱ উলিপ (১৬১), বালসিংহ (১৬৮), আনন্দমঠ, মৌর্যোবৃহত্বাণী (১৬৪), সীৱামুৰ্ত্তী (১৬৪) এবং কৰমাকাক্ষেত্ৰেৰ সংৰক্ষণ (১৬৪) ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেছিলো। সংৰক্ষণগুলি যথাক্ষেত্ৰে ১৯৪০, ১৯৪২, ১৯৪৩, ১৯৪৪, ১৯৪৫, ১৯৪৬, ১৯৪৭, ১৯৪৮ এবং ১৯৪৯-এ প্ৰকাশিত হয়। বিজনবিহারী ঝট্টাচাৰ্য এবং শীঘ্ৰাব বৰোপাখানায় এই বহুলৈ ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেছিলো। বিজনবিহারী ঝট্টাচাৰ্য কৰ্তৃক স্পন্দিত ছোটদেৱ সংৰক্ষণে (প্ৰিবেৱ) যথা চৰমেৰাব (১৬৫), বৰনো (১৬৫), বালসিংহ (১৬৫), আনন্দমঠ (১৬৫) মন্ত্ৰণ পোত্তো যাব। অচৰিক সুৰৈ উলিখিত বৰ বাজীত অজ মে বহুবৰ্ষে (বিজিমেৰ) সংৰক্ষণ শীঘ্ৰাব বৰোপাখানাৰ কৰেছিলো বেলু: বৰকাকৰেৱ উলিপ (১৬৭), বালসিংহ (১২৭), আনন্দমঠ (১৬৮) এবং সীৱামুৰ্ত্তী (১৬৪) এবং সীৱামুৰ্ত্তী (১৬৪)। এ হাড়া আনন্দমঠেৰ আৰো ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেছিলো বাকিবচনে দশকেৰ দশশৰ্ষণ (১২৪৭-এ), বিজনবিহারীৰ গৱেষণাধাৰ, চৰকাক্ষ দৰ সংৰক্ষণ এবং দৰবেশক চৌধুৰী। সোকলহস্ত (১২৪) এবং মুচিমালাকুড়েৰ জীৱন-চৰিত্ৰে (১২৮০) ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰেছিলো বিজিমেৰ শিলিপ নিমোৰী; ১২৪৫-ম তা প্ৰকাশিত হয়েছিলো।

এই তথ্য থেকে দেখা যাচ্ছে বৈকৃত একমাত্ৰ বাজীত আৰ সমৰ্থ উপজ্ঞাসেওই ছোটদেৱ সংৰক্ষণ হৈছে। সৰ্বাধিক হৈছে ‘আনন্দমঠে’। মৌর্যোবৃহত্বাণীৰ চাগতি সংৰক্ষণ হৈছিলো। সংৰক্ষণ: বৰীজনামৰ তাৰিখ উপজ্ঞাসে ছোটদেৱ সংৰক্ষণ কৰাৰ সাহস কোন সামাজিকেৰ হৈনি। অৰ্পণ শ্ৰেষ্ঠত্ব এবং বৰীজনাম নিমোৰী ছোটদেৱ অজ অজ্ঞ হৈ লিখেছিলো। বিশিষ্ট কাৰণে। সংৰক্ষণ: বিশিষ্টেৰ কোন চনাই হৈছিলোৰ অজ ছিলো। তাৰ কাৰণ সংৰক্ষণ: বাকিবেৰ উপজ্ঞাসেৰ উপকৰণ ও পটছুৰি। বিশিষ্ট মধ্যবৰ্তি বালোৱ জীৱন-ঘৰাণ্ডৰ অধ্যা বালোৱানচৰণেৰ কোন কথা হৈ সহজ। হিসাবে তাৰ

উপনামে থান দেনি। ঐতিহাসিক চারিটা ও ষটনাম পটভূমিতে নাবী সুস্থলের হোৱের সমস্তা উপস্থিতি কৰেছেন। সেখনে বোঝাইকৰণ মৌলিকভাৱে এবং ঐতিহাসিক ষটনা জীৱিতে শ্রী-বীৰ্য, শক্তি ও সৌন্দৰ্যে যে কষি কৰেছে তাৰ জন্ম আতে ছোটোৱে ভালো লাগে উপনামে পৰ্যবেক্ষণ আগে। বৃক্ষ, ডুকুৱাৰি, অৰ, বালুা, বেগুন, মেজ, সেৱাপতি, রাজা, রাজী, জৰিমাণ, সমাজী, বৃক্ষ, রাজপুতৰ বৰোৱ এবং মূল প্ৰেৰণেৰ বৰ্ণনা ছোটোৱে আকৰ্ষণ কৰাৰ কল্পনাকুল উত্তৰণ। এই সহজ হয়োগ ও সহজাবনাৰ জৰুৰ বহিৰ্ভোৱে উপনামগুলিৰ ছোটোৱে সংৰক্ষণ কৰতে অধিক আগ্রহ লক্ষিত হ'ব।

কিন্তু একেজনেও সমস্তাৰ সমাধান হয় না। বহিৰ্ভোৱে সহজ উপনামই কী হোটোৱে? উপজুক্ত সমাধানৰ কো 'বৃক্ষৰ' হোটোৱে হতে পাৰে? তাহলে চাৰিহাইন 'ও' হোটোৱেৰ সহজেও হতে পাৰে! এখন কোৱেৱে শুল্কৰ উত্তৰ হোটোৱেৰ সহজেও থাকা কৰেছেন তাঁদেৰ জন্মা হিল বলে হৈন হয় না। এই নিৰ্বাচন এবং সম্পাদনাৰ নিৰ্বিটি অভাবে হোটোৱেৰ সহজেওৰ অধিবাশৈশ্বৰ বৰ্ণণৰ সংক্ষিপ্ত সন্দৰণে ক্ষেত্ৰ নিয়েছে। আৰু সহজ মূল প্ৰেৰণে বিশ্বাসৰ ক্ষেত্ৰে আৰু কোৱাৰ ক্ষেত্ৰে শিক্ষণ-সন্দৰণেৰ পাৰ্শ্বত একাকীৰ কৰে কৈলেছেন তাঁগ। এ স্থিতিতে একজন ছোটোৱে সংৰক্ষণৰ মৰণৰ দেখা যেতে পাৰে এখন।

*সমাজোত্তোক্তিৰ বৈলুন, বাচিঙ্গ-শাহিতা এখন ক্ষিতিকেৰ প্ৰযোগতে উপনাম হইয়াছে; কুটাটা যে সকল তাৰিহৰ সৰীপেক্ষ পৰি প্ৰথা, বিবাহৰ সাহিতা ঘটাটা অভিযোগৰ বলিবা বাহুত বোৱাব বাবিঃত; ভক্তো নৰ। দেশে শিক্ষাৰ প্ৰয়োগ যে পৰিমাণে বাধিয়ে বহিৰ্ভোৱে পাঠক স্থানা দে অছপাতে ভৱিতিতে হ'ব ক'বলি কৰিছে।.....চাহুড়াৰেনই এ সকল শাহিতা পাঠেৰ সহজ সহজ। কৰ্ম-ক্ষেত্ৰে প্ৰেৰণ কৰিবাৰ পথ অৰূপে এবং উত্তৰ হোটোৱেৰ অভাৱ পথট। অনেক সহজ হইল বাচিঙ্গ অভিযোগ মিলে না। আছাড়া হৈছেৰ আহতন ও শাখাবৰেৰ একটা প্ৰেৰণ অস্বীকাৰ। হইয়াৰী অনেকে একেজনেও সহজেও সহজেও আছে, বাচালুৰ দেশে বেলি হৈল নাই। যাহাৰা হইয়াৰে তাৰিহৰ অধিবাশৈশ্বৰ মূলেৰ শহিত সপৰি বহিত।.....নেৰেকৰে তাৰিহৰ যে একটি অভাৱি সহজ আছে তাৰা অবিদ্যুত। সংক্ষিপ্তৰ চটছিঙ্গৰ মে কথা অনেক সহজ দৃলিঙ্গ হান। এগুলো সংক্ষিপ্ত এবং সম্পাদনেৰ উৎকুল উত্তৰণ পৰিবিবৰণ মূল প্ৰেৰণেৰ বল পৰিবেশন। শাহীৰা বাচালাদেশৰ শাস্তিৰ লেখকগুলোৰ পৰিয়ে পাইতে চান অৰু সহায়াৰ বশত পাৰে না; এগুলো একাকীৰেৰ কাবে লাগিবে। তত্ত্ব-বৰষণ-পাঠক-পাঠিকাৰ পৰেও এইৰূপ পৃষ্ঠাকেৰ উপযোগিতা বীৰুৎ হৈবে বলিবা বিশ্বাস কৰি। মূলৰ বন ঘটাটা বাবাৰ শাখাৰ ঘটাটা কুমানো যাব, কুমানো হইয়াছে। শাখাকাৰেৰ আৰু হৈকৰণ কৰা হয় নাই। পাৰ্শ্বৰ্পণ বৰাবৰ অৰু ঘটাটুৰু নিমে যোগ কৰিবিলৈ আগাও হোট অক্ষতে বৰ্তমান সুস্থিত কৰা হইয়াছে। সমাধানৰ এই বৰাবৰৰ পৰ্যাপ্তি যৰ কল্পিত হচ্ছে:

- (৩) চাহুড়াৰেন এই সকল শাহিতাপাঠৈৰ উপনাম সহজ। কৰ্মজীৱনে প্ৰেৰণ কৰিবাৰ পথ অবসৰ এবং উত্তৰণ দৃশ্যাদৃশ হৈয়াৰেই অভাৱ পথট।
- (৪) আহা ছাড়া অৰেহ আহতন ও শাখাবৰেৰ একটা প্ৰেৰণ অস্বীকাৰ।
- (৫) মূল এহেৰে তাৰ ও তাৰিহৰ সহজেৰ কথা সংক্ষিপ্তৰ চটছিঙ্গৰেৰ কথণ।

কৰ্তব্য।

- (৬) পাৰ্শ্বৰ্পণ বৰাবৰ অৰু ঘটাটুৰু যোগ কৰাবৰ তা ক'বে অতুল হয়েকে বীৰুৎ কৰাৰ কৰ্তব্য।
- (৭) বাজোৱাৰ ক্ষানিক লেখকগুলোৰ পৰিয়ে পেতে চাৰি, অচেত সহায়াৰ বশত পাৰেন না থাকাৰ তাৰেৰ একশণ বই কাবে আসেৰ। তাৰেৰ বাবত পাঠক-পাঠিকাৰ পক্ষেও একশণ পৃষ্ঠাকেৰ উপযোগিতা আসে।

পাঠকই দেখা যায়েছে এই সম্পাদিত বৰ্তমানেৰ পাঠক কাৰাৰ দে সথকে স্পষ্ট ধাৰণা সম্পাদকৰে ছিল না। ১. ৩. ৫ স্থানক বক্তব্য একিক দেখে থাবিবোৰী। ক্ষানিকৰেৰ বস্তুস্থানে এবং এছেৰ আহতনৰ প্ৰেৰণ সম্পূৰ্ণ অবাস্থৰ। ৩. ৪. ৫ এৰ বক্তব্যৰ অস্পষ্ট। মূলৰ ভাৰ ও ভাসাৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ধাৰা সহজেও সমাধানৰ ক্ষেত্ৰে তাৰ বৰ্ষ ও ভাৰাৰ গোৱাজনে গৱেষণ অৰূপ বৰ্ণন কৰেছেন। সব দেখে প্ৰয়ে দেখে যাব এসকেৱ কৰে কৰ কৰ? বড়োৱে অম ও সহজ বীচানোৰ জৰু না, তত্ত্ব-বৰষণ পাঠক কৰিবেই অংশ? না, কি একই সেৱে উভয় প্ৰৈৰোৰ পাঠকদেৱ জৰু? বৰক বাচিস্কৰণৰ এই সংক্ষিপ্তৰ অছপুৰণ এবং অপৰাধৰ পৃষ্ঠাকৰণ কৰাগুণ হয়ে বৰ্ণাৰ। কল্পত ছোটোৱে সংৰক্ষণ আৰু সংৰক্ষণৰ একাকীৰ কৰে আসেৰ এখন।

সংক্ষিপ্ত সংৰক্ষণ যাবেৰ পিণ্ডাতা না পাও হতে পাৰে। আৰাৰ শিক্ষণাতা এৰ আহতোৱে মৎস্যিক হৰে এসন কৈন বিধি নৈই। যেনে বাচাৰ বক্তব্যৰ abridged edition আৰ �children edition-এৰ যথোকোন সম্পৰ্ক নৈই। ছুটি বৰষণ বিধয়। প্ৰথম ক্ষেত্ৰে বৰ্জন অপেক্ষা সংৰক্ষণৰ উত্তৰণই শুল্কৰ অধিক দেওয়া হৈ। এখনে মূলৰ ভাৰ ও বৰ্ষ অস্পষ্ট দেখে সংক্ষেপে তাৰ বৰ্ণনা দেওয়াৰ বৰ্ষ বৰ্ষ কৰা। অপৰ পক্ষে হোটোৱেৰ সহজেৰে শিক্ষণাহিতোৱে নিৰিখি বিশ্বাসৰণী বৰ্ণন কৰা হৈ। বাচিশেৰে বহুৰ বহুৰ বহুৰ মহাভাৰত বৰ্জনৰ বৰ্জন নাৰ, বড়োৱেই জৰু। কিন্তু উপেক্ষণক্ষেত্ৰে বাচালুৰীতিৰ হেলেৰে মহাভাৰত বাচালুৰ হৈয়াৰেৰ মৰণৰ।

কিন্তু বেশি আগ ক্ষেত্ৰে হৈয়াৰেৰ সহজেৰ এবং সংক্ষিপ্ত সংৰক্ষণৰ পাৰ্শ্বক্ষণি না ক'বে, ছোটোৱে সংৰক্ষণৰে নিৰিখি আৰু না মেনে হৈয়াৰেৰ অৰু অথবা 'হৈলেৰেৰ কৰে' বড়োৱেৰ বহীৰে পিণ্ড সংৰক্ষণ কৰা হচ্ছে। তাৰ ক্ষেত্ৰে দেখে সহজৰ বৰ্জন বৰ্জনৰ অৰূপ বৰ্ণন আৰু বৰ্ণনৰ নৈই এখন অছহত হয়নি। সম্পাদকৰাৰ বিধি গ্ৰান্ত। যা ছোটোৱেৰ আৰুত্বা তা বাজেকেৰে সংক্ষিপ্ত কৰণেৰ খাতিৰে বৰ্জিত হচ্ছে, আৰাৰ যা বড়োৱেৰ জীৱনৰে সহজা, ছোটোৱেৰ তা আৰাৰ কথা নৱ তাৰ অন্ধাৰেৰিবলিশিত হচ্ছে। যেমন, বিশ্বনবিহাৰী ভাইচাৰ্ম সম্পাদিত 'আনন্দমঠ' বাজিবেৰ মূল একৰে চৰকুৰে গৰ্ভৰেৰ অৰূপে পৰিবেশন সম্পূৰ্ণ বৰ্জিত হচ্ছে। অৰু এই পৰিচেছেই অৰু মূল দৃশ্যাদৃশ কৰিব। বৃম্বলুন শৰণ বৰষাবৰ কথা। বিশ্বনবিহাৰী অৰূপ এবং দৃশ্যাদৃশ মেৰিকৰণৰ অস্বীকাৰ। কাজ ও আৰাবৰ সম্পৰ্কৰে কথা সংক্ষিপ্ত সংৰক্ষণ কৰিব নৈই। কল্পাক্ষী ও শৰণৰ আৰাৰ ও বৰ্মেৰ বৰপঢ়িও নৈই। সম্পাদকৰ মেন এগুলো কৰিব। তাৰ কৈন স্পষ্ট উত্তৰণ কোথাও পাওয়া যাব না। আজোৱাৰ কথা ও আৰাবৰ অভিলতা সহল ক্ষেত্ৰে দেওয়া যেত। যদি ধৰা যায় তাৰণ বৰষণ পাঠক পাঠিকাৰেৰ বৰ্মোৰ ও শাস্ত্ৰীয়

অটোরাত্রির কথা শেনাবেন না—এগুল একটি নৈতিক অঙ্গসমূহ করেছেন এখানে তা'রে প্রথ প্রতি প্রেরণ অঙ্গই এই কাঠগুল অঙ্গসমূহ তিনি করেছেন কিনা। দেখা যাক। প্রথম খণ্ডের বেড়ে পরিষেবে (সূল) আছে—

“নে জালোকের বয়স প্রাণ পঁচিশ বৎসর, কিন্তু দেখিলে নিমাইয়ের অপেক্ষা অধিক বয়স্তা বলিয়া বোধ হয় না। যদিও, প্রাঙ্গুল কলন পরিবা সেই শুভব্যোগ প্রথম করিয়ে, বোধ হইল যেন, শুভ অঙ্গে হইল। সোন হইল, পাতারা ঢাকা কৈল গাছের কত চূলের কুড়ি হিল, হঠাৎ ঝুঁটিয়া উঠিল; বোধ হইল যেন, কোথায় গোলাপী অঙ্গের কাস্তি মূল ঝাঁটা ছিল, কে কাস্তি ভাজিয়ে কেলিল। যেন কে প্রায় নিবান আঙ্গেন মৃগনুল ও গুণগুলি ফেলিলা দিল। সে উপরী শুভব্যোগ প্রথম করিয়ে হইতেও: স্থানীয় অধ্যোগ করিতে লাগিল, প্রথমে তো দেখিতে পাইল না, তারপর দেখিয়ে, শুভ প্রাণসমূহ একটি কুম কুম আছে, আজের কাটে মাথা রাখিয়া জীবনামক কীর্তিতেহেন। সেই জালো তাহার নিকট গিয়া ধীরে ধীরে তাহার হৃষ্ণব্যোগ করিল। বলি না যে, তাহার কোথে জল আসিল না, গুগুলীয়ের আনন যে, তাহার চোকে যে সোজ আপিয়াছিল, বহিল তাহা জীবনামকে তাঙ্গাইয়া মিল; বিষ দে তাহা বহিতে দিল না। জীবনামকে হাতে লইলে বসিল, “হি, কাস্তি না; আমি জানি, তুমি আমার অধ্যোগ কীর্তিতেও, আজের কুম কুম কীর্তিতেও—”

তুমি দে প্রকাবে আমাকে রাখিয়াছ, আমি তাহাতেই শুব্রী।” স্মার্দিত স্বরখণে এই অংশটি হল “নে জালোকের বয়স প্রাণ পঁচিশ বৎসর, কিন্তু দেখিলে নিমাইয়ের অপেক্ষা অধিক বয়স্তা বলিয়া বোধ হয় না।……সেই কলো তাহার নিকটে গিয়া ধীরে ধীরে তাহার হৃষ্ণ ব্যোগ করিল। বলিল, “হি, কাস্তি না—তুমি দে প্রকাবে আমাকে রাখিয়াছ, আমি তাহাতেই শুব্রী।”—সেন কেখে দে অংস এখানে করিত হইয়ে তাও শিখিতে কোন প্রতিক্রিয়া স্ফূর্ত হয় না, কোন কবিত সমষ্টায় তাহাকাঙ্ক্ষ হয় না। বিষ কর্তৃ অংশ শিখিতে কোন কর্তৃ স্থির করিয়ে কেখে সে বৰন কেবল পঞ্চিষ্ঠ করাব কর্তৃতেই কোন হয়েছে বলা যায়। এগুল বৰ্ণন ছেটিপের স্বরখণেও বাহিত নয়, বরংকোন নয়। বৰ দে অশেষিত বৰ্ণন প্রতিশ্রেষ্ট কিম সেই “হৃষ্ণব্যোগ” খালী পুরুষের প্রেমের বর্ণনায় দেখ প্রস্তুত দেখন হোচিবের ক্ষেত্ৰে আবাহিত দেখিলি প্রেমের বিভুত্বাক একটি স্ফূর্ত হয় এবং বৰ্ণনাও হোচিবের ক্ষেত্ৰে আবাহিত। এসমস্ত বিষয়ে স্মার্দিতে এ শুক্রতা অবলম্বন করতে হব তা বৰ্ণনাম ক্ষেত্ৰে দেখা যায় না। কালোর খণ্ডের চৰ্ছু, প্রথম ও দোলু পরিষেবের কলামী—ত্বরণস্থ প্রসঙ্গ, বৰানন্দ জীবনামক অসঙ্গ এবং ত্বরণস্থের কৃতকর্মের বিষণ্ণ, প্রথম স্মার্দিত অতি সংক্ষেপে বৰ্ণনা করতেছেন। কিন্তু ভবানিম-কলামী প্রসঙ্গটি স্মার্দিতে কলমে দীক্ষাচ্ছে—“ঐ বাড়ির বিতলের একটি কল বোগপ্রাণ দেখির মত এক অপূর্ব হৃষ্ণবী রংগী বসিয়া ছিলেন। ইনি কলামী। ভবানিম কলামীকে লিঙ্গ দান কৰিবার জন্য মধ্যে মধ্যে এখানে আপিতেন। ভবানিম প্রতিত ও স্মার্দি হইলেও শিখিতেও বাধি ছিলেন না। কলামীর কৈলে তিনি মূল হইলেন। ভবানিম দে বৰা তাহার নিকট একশ করাতে কলামী তাহাতে অভ্যুত্ত অবস্থা বলিয়া তিভারের পূর্বে বিষয়ের করিলেন।” দেখ ভবানিমের এই অংস স্মার্দিত ‘তৃণ-তক্ষণী’ পাঠিকার নিকট শোশন হারেন নি, কিন্তু কলামী কৃত্তি হৃষ্ণব্যোগে স্ফূর্ত দান কৈল প্রমপত্তি পৰিহার করেছেন। কেন?

‘তুমি শক্তির জন্য কী? আহলে প্রাই বোকা যাই স্মার্দিত নিমিত্ত কোন আৰ্থ প্রয় করতে পারেন নি। এই আৰ্থশুণীতাতেও জন্য মূল গুরের অনেক অৰ্থ, (সেমন দেখিবের কাৰণগুল) মেঁকে পাঠক বিকল্প হইতেছেন অকারণে। যেনে :

(ক) ঘূরাইলা ব্যপ্তি দেখিয়াছিলাম—কি পুরুষালে বলিতে পারিনি—আমি এক অপূর্ব স্থান শিখিবি। দেখানে মাটি নাই। কেবল আলো, অতি শীতল যেখানাঙ্গ। আলোৰ মত বড় মৃগ আলো। দেখানে হস্ত নাই, কেবল আলোয়ায় মৃগি, দেখানে শপ নাই, কেবল অতি মৃগে যেন কি মৃগ শীতলবাপ হইতেছে, এমনি একটা শপ। সৰ্বস্ব যেন হস্ত মৃগিয়াছে, এমনি লক লক শৰ্ষিতা, মালতী, গুৱারের গুৰু

(খ) বজনি দেখি আবেষাকী। তাহাতে সেই অৰ্পণা অতি বিস্তৃত, একেবারে অনন্ত, অতিকায় নিমিষিক, বৃক্ষস্থা ছুর্তে, বক গুৰুত গুৰুগামনের বিহোবী। বিশাল অনন্ত, অক্ষয়, ছুর্তে, শীরব। তথেব মধ্যে মূৰে বাজের হস্তৰ অথবা অৰ্পণার কুধা, তীকি বা আঞ্চলিকের বিকল্প শপ। কথাতিক কোন বৃক্ষ পদ্ম-পুষ্পের পুষ্পকল্পন, কদাচিৎ এবং ভাঙ্গাকাটী, বৰা এবং ব্যাকাটী পুষ্পমিলের অজগনন শপ। সেই জিজেনে অক্ষয়কে অৱ অঁকিকৰ উপর বসিয়া একা বৰানিল।

অথ বেগিছিত অশেষকু ব্যূতীত স্মার্দিত স্থানত শক্তির বিজিত হইতেছে। তবে এই অংশ একা অধ্যাপক বিজনবিধাতী ভোকার স্মার্দিত বিজিমের প্রাণগুলিৰ মাধ্যমে কীমিত হই। বিষাক্ত এই যানসম্ভাতৰ বাপাক পতিত্য অত্যাক্ষৰে পৰেবে একে। আমাৰ সূন্দৰকৃষ্ণ পটোগামীৰাব এবং খণ্ডোনাব যিজ স্মার্দিত প্রশংসিত পৰেবেও এই বিষা এবং নিমিত্ত আৰ্থ অৰ্পণা নীতি বিহোন অশ্পত্তা লক্ষ কৰতে পাবি। যেমন সীতাগাম (১৮৮১) বইটি। এই গ্রন্থে কৃত্যো অক্ষের আঁকাল পঞ্জিয়ে জাগাইলে ‘জয়জীৰ শাপি প্রাপ্তিৰ বৰ্ণনায় বিষয়ে—

“জয়জী তখন অপভিয়ন মূলে, জনসম্মানেৰ স্থৰেখন কথোখন কৰিলেন, বাজাজায় এই মুক্তিৰ উপর বিষণ্ণ হইবে। তোমাদেৰ মধ্যে দে স্তোপুজৰ হইবে, সেই আপনার মাজাকে বৰণ কৰিয়া কলাকলেৰ জ্যা এখন চৰ অনুৰত কৰক। যাবাব কুকা আছে, সেই আপনারা কুকাকে মনে কৰিয়া, আমাকে সেই কুকা আবাহ চৰ আনুৰত কৰক। যে দিন, যাহাৰ দেৰতা প্রাপ্তিৰ উকি আছে, সেই চৰ আনুৰত কৰক। যাহাৰ যান্তা অমতী, যে বেজাৰ গঠে অবিষ্যাছে দে যাহা ইচ্ছা কৰক আহাৰ কাছে আমাৰ লজ্জা নাই। আমি তাহাতে অমুহৰে মধ্যে গণ্য কৰিনা।”

তুমি বাজারেৰ; তোমাৰ পুষ্পত্তি দেখিলে প্রাপ্তিৰ বিনা কৰিবে? যাবাজাৰ আমি বনবিহুতো বনে আপনে গোল আনেক স্থানে বিষণ্ণ হইতে হৈ। একঢাকা আমি বনেৰে মুখ পঞ্জিয়াছিলাম—যাবেৰ মুখ হইতে আপনার সৰীৱ বক্ষে কৰিতে পৰিয়াছিলাম, বিষণ্ণ বৰ বৰা কৰিতে পাবি নাই। তোমাদেৰে আমি, তোমাৰ আচৰণ দেখিয়া দেইগুণ বৰ পৰ মন কৰিতেও, অক্ষয় তোমাৰ কাছে আমাৰ লজ্জা হইতেছেন। কিন্তু তোমাৰ লজ্জা হওলা উচিত কেমনা, সুমি জাজা এবং শুভী,

তৃতীয় বলা। তখন হস্তান্তেরিক্তভাবে রাজা একবারে আহুইয়াছেন। অহুইর কথার কোন উকৰ না কিনা কিম্বা কাপড় তীতার লেও।"

তখন অহুই আর শুধু কথা না কহিয়া, আর পাতিগু মকের উপর বসিল। অহুই অশ্বনার কাছে আপনি ঠোকৰাচে—অহুই মনে বিষয়গুলি ইখন পুরিবোর সকল শুধুমে অঙ্গাঙ্গে দিয়াছি, যখন আর আমার অথচ নাই, দ্রুত নাই, তখন আমার আবার কোথা কি? ইতিমধ্যে মনে আমার মনের ঘনে কোন সহজ নাই তখন আমার আর বিষয় আর সবৰ কি?.....কিন্তু এখন ঘনে বিষয় ইতিমধ্যে সবৰ উপস্থিত হইল—কখন কোথা হইলে এই পাপ লজ্জা অসিমা সেই ইতিমধ্যে বিষয়টিনো শুধুমাত্রভিত্তি অহুইকেও অভিজ্ঞ করিল। তাই নারীজনকে বিকার দিয়া অহুই অকলে জাহ পাতিগু বলিল।"

অধ্যবোকাইক শব্দগুলি বাজীর শীতাতারের ঘণ্টেন্নাথ মিশ সশাক্তিত সংক্ষিপ্ত সংবরণে মূলের অত্য সমষ্ট দুর্ধাই অসু তাৰা হচ্ছে। সুপ্রকৃত এবং ঘণ্টেন্নাথ দুর্ধাই এই পুরাতত সংশ্লানার কাজ কৰেছেন। এই সামাজিক বৰ্জন কিম্বা "অসুতো" এবং "বেঙ্গু" শব্দ ইতিমধ্যেই সমস্তৰ সংজীবনে দেখা যাব। কিন্তু "শুধু আৰ হইয়াছেন," অশ্বনুতোৱে বৰষ অধ্যয়া শিক্ষণতে কোথাৰ প্রাতিক্রিয়া সহি হৈ না। আহলে এন্টুৰ সম্পৰ্ক কৰাৰ অনেক সম্পৰ্ক কৰা হচ্ছে। মনে দাখা দৰবৰে এই সম্পৰ্ক সংবৰণালিৰ অধিকারী আমার স্থল কলেজেৰ লাইব্ৰেৰী অন্য; অথবা বিচালনৰ পুত্ৰৰ তালিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত। মধ্যিকাৰ পৰি কৰ্তৃক অহুইযোগিত। অত শুল প্ৰেৰে সম্পৰ্কৰ ও সংক্ষিপ্ত কৰনৰ কোন স্থি বৰ্তি বা নিয়ম অচলত হয়নি। বিভিন্ন সম্পৰ্কৰেৰ বাক্সগত নোভেৰেখ ও কঠিনোৰে বারাই এই কাজ সম্পৰ্কিত হৈ এসেছে। কিন্তু বিষয়টিভাবে ধৰাবেৰে, শৰ্পাহৰেৰ স্বামূল প্ৰাণ উদ্বেক্ষ হিল "বালক-বালিকদেৱ" অনেকই "ছাত্রাপৰ্তী" কিম্বোৰ সংৰক্ষণ। কৰে "ছাত্রাপৰ্তী কৰনো" "ছাত্রেৰে জনো" তাৰা এই অধ্যবেৰ সংৰক্ষণ প্ৰকালে সক্ৰিয় হৈছিলো। লোক কিম্বো এই বৰকণৰ বৰইবৰে পৰাক্ৰম হৈ। অতএব সমস্ত দেৱা ও নোভিত বিশ্বাসৰে শৰে অস্ত পৰিষ্কাৰাবে শৰীৰ ক্ষে যে মানৰ সম্মুদ্বোধ এই পৰিষ্কাৰ পাঠৰ তৰেৰ সামাজিক শাখা গচ্ছ তুলনৰ এব বিশেষ দাখা হৈছে এই সম্পৰ্ক সম্পৰ্কৰেও। Child psychology সংৰক্ষ প্ৰতিক নিষ্ঠাপনাইতিকেই সচেতন ধৰকাৰ; এই বৰকণৰ বৰকণৰ বৰই ছোটৰে উপযোগী কৰনো যাব। ডেকৰে সম্পৰ্কৰমালে এই বিষয়ে আম দাখা কৰিব। একদিকে বৰষৰ্গৎ সম্পৰ্কে নিষ্ঠৰ অপৰিষ্কত মানসিকতাৰ অপৰ কোইহুল আন দিকে বৰষৰ্গতেৰ সহজ অভিস তাৰ ও চিন্তাৰ সহে অভিজ্ঞ বৰষ অংগতেৰ পৰিষ্কত ভাৰবাৰ,—এই ইতিমধ্যে সামাজিক সাধন অন্তৰ্ভুক্ত কৰিন বিকল শিশুসহিতৰ ক্ষেত্ৰে তাৰ প্ৰয়োজন ও অপৰিবৰ্ধণ। আন বিষয়ানোৰ অধ্যাগতিৰ সহে মনে অধিকাৰ মানসিকতাৰ আগোৱাৰ সংৰক্ষণ অনেক দেশী অসুৰ্বিদ্বৰ্ষ; বৰ হাতৰে বিষয়ৰ সহে অনেক দেশি প্ৰতিচাৰ হৈ এখন। শিক্ষা, দীপ্তিৰ কিছু পৰিষ্কৰণ ও অৰপণ দেখিছে। প্ৰাণীৰ জীবনৰ পৰিষ্কৰণে মাগৰিক জীৱন নিৰ্ভৰতাৰ অনেক দেখিছে। এই সমষ্ট Rational Development' কৰ নিষ্ঠৰে পঢ়ে। কাবোই শিক্ষা বা বিশেষ বিশেষীৰ অগতকে ধূৰে সহিয়ে দাখা সৰুৰ নৰ। আপাততাৰে যে সমষ্ট বিষয়ৰ বৰ্দেৱ বলে ছোটৰে নিষ্ঠক নিষিদ্ধ হৈছিল কৰিব।

১৩১

প্ৰস্তুতি : ছোটৰে সংৰক্ষণ

নিষিদ্ধ হৈৰা ধৰে না। Puberty stage of development'ৰ সহে কিম্বোৰ কিশোৰৰ পৰিষ্কৰণ আসে। এই পৰিষ্কৰণ যেনে দৈৰিক তেজনি মানসিক। শুভৱার তামেৰ পাঠা বিষয়ৰ সহেও নতুন দৃষ্টিভূমি গঢ়ে উঠে। এই সমষ্ট কথাপৰ পুৰিবোৰ বৰ আৰামার বিশালামূলেৰ ছান্ত-ছান্তোদেৱ যোৰ বিজ্ঞান গঢ়ানো হয়। বৰস অহুইয়া যেনে ওঝুৰে মাজা চিকিৎসকেৰা টিক ক'ৰে দেন তেমেনি বৈশ্বক-বাজা-কৈকোৱা-এও বৰক অংগতেৰ অনেক বিষয় সহেও বীৰে বাজাৰিকভাৱে আন দান কৰা সম্ভৱ। এই আম, শিক্ষা নিষ্ঠৰ আভাৱিক অগ্রগতিৰ সহে সম্ভূত হৈৰা ঘাৰ। কথা—

"A normal child asks questions around three. A child begins to get more exact ideas about the things that are connected with sex around the ages of 2½/ 3½. This is the "why" stage, when his curiosity branches out in all directions."*

হংস নিষ্ঠৰ অনন্ত প্ৰেমে তাৰ মা, বাৰা অথবা অচান্তৰী বখন বাতিয়াক হৈয়ে উতুন তখন একদিন সে যাবি—
.....মাজে কৃষ্ণ হোকে

'একদিন আমি কোথা থেকে

কোনখেনে তুই ছাড়িলো পেলি আমাবে!'

এবং মা যদি সভাই উতুন বেন "ইচা হৈয়ে ছিলো মনেৰ মাঝাবে!"/অথবা "তুই অংগতেৰ অপ হতে/এমেছিস অনন্দপ্ৰাপ্তো" তালে সেই নিষ্ঠৰ কোইহুল নিয়ুত হৈ না। যখন সে অপ উতুন ধৰেক তাৰ কৰা ইতকেৰ কথা জানতে পৰিবে একদিন, দেৱিন তাৰ মায়েৰ প্ৰতি সহজ মনোভাৰ আৱ ধাৰবে না। এ সে কেতে বিশেষজ্ঞ বৰনেn "Try to answer the question as simply as he asks it. For instance, you can say, A baby grows in a special place inside his mother. You dont have to tell him more than that for the time being of it satisfies him." বৰত নিষ্ঠৰ কোইহুল অনন্ত কিষ্ট ক'বি? 'বেন' p' ও উতুন ধৰি নিষ্ঠৰ বিশেষজ্ঞ্যা হৈ তালে নিষ্ঠ ক'বলি সহজ হৈ। বৰ অংগতেৰ অৱজ্ঞাৰ বিষয় সম্পৰ্কে তাৰ 'ইচারিনেশন' বা কলনা বৈজ্ঞান হৈতো হয়। তাৰ উতুন ধৰি অৰজনৰ কৃষ্ণতা— অস্ত প্ৰেমেৰ সম্বৰণও সে পেতে সহজ হৈ। তখন সে আৰ এই একটা বিষয়ৰ অভিষ্ঠি কোইহুল নিয়ে ধাৰে না। বিশেষজ্ঞ আৰ জীৱনৰ বৰ আৰো অনেক ছফিয়ে আছে; অৱসা কোইহুল নিয়ে সহেৱ ভাবি সে পেতে এবৰ।

বৰ্ষত ছোটৰে সংৰক্ষণগুলিৰ সাৰ্বজনি আধানে।।। পৰিষ্কৰণ অংগতেৰ জাতিগ চিকিৎসা ও অভিজ্ঞাতাৰ সহে অশ্বিনী, সকল বৰ্ষেৰ বাজীৰ আঠৰ দেখেও উতুনৰ বৈশ্বকীৰ্ণৰ প্ৰতি দেখা কৰা হৈ সংৰক্ষণগুলিৰ মধ্যে। অথবা বাজীৰ পৰিষ্কৰণ এই শুভৱৰ্ষৰ্মুৰি বিকিটৰ প্ৰতি কেউ বিশেষ চিকিৎসা কৰিবেন নি। সম্পৰ্কৰেৰ নিষ্ঠ তাৰ লাগা মদ লাগাৰ উপৰেই ধূৰ তাৰে কেৱল গ্ৰহণ কৰিবেন কিছু বৰক কৰেছেন। এই তাৰ অথবা মনেৰ সহে নিষ্ঠৰ মানসিক বাস্তোৰ বৰ্ধা তাৰা কৰাচ আৰেন নি। ফলে বৰ সংখ্যাক ছোটৰে সংৰক্ষণ' হওো সহেও একটা নিষিদ্ধ কাৰ্য গঢ়ে

ওঠেন। 'কপালকুণ্ডল' উপজামের ভিত্তি অবের পূর্ণ পরিচয়ে যেন সম্পাদক নবহৃষ্মারের শান্তিক কালোর বর্ণনা দিবেছেন—

"একজার পুরুষের মৃত্যুন্মুক্তির নবহৃষ্মারের শান্তি একেবারে মৃত্যুর হইলেন। এখন সময় যখন নবহৃষ্মার সৌন্দর্য হইয়া যাই আগমন করিলেন, তখন তাহার কে বিজ্ঞাপ করে যে, তোমার মৃত্যু বেন্দু আত্মা, বা কাহার ক্ষণ? সবলেই আজাদের অন্ত হইলেন।

নবহৃষ্মারের শান্তি মৃত্যুন্মুক্তির মুক্তির পুরুষে গৃহীতা হইলেন। যখন নবহৃষ্মার মুক্তির পুরুষের শান্তি হইলেন, তখন তাহার আনন্দ সাগর উত্তীর্ণ উঠিল। কপালকুণ্ডল তাহার শুভমুক্তির পুরুষে গৃহীতা হইলেন। কিন্তু এজন সন্দেশ কথার বাট হইলেন। তিনি কপালকুণ্ডলকে সাক্ষ করিয়া কিছুজাত আলোদ প্রকাশ করেন নাই। এখন তাহার মৃত্যুন্মুক্তির মুক্তিতেই বাধা হইয়া দিবাছিল। কিন্তু এজন সন্দেশ কথার বাট হইলেন। কপালকুণ্ডলকে দেখিলেই নবহৃষ্মার যেনে সজ্জাকোমে তাহার প্রতি অনিয়ের কাহিঁ ধারিতেন, তাহারেই প্রকাশ পাইত; যেক্ষণ নিপুণেকে, আজোকেন করুণা কপালকুণ্ডলকে কাহে ধারিতেন, তাহারে প্রকাশ পাইত; যেকেন বিনাপ্রসাদে কপালকুণ্ডল প্রস্তুত উচ্চারণের চোটা পাইলেন, তাহারে প্রকাশ পাইত।

সাধারণ আগমন যতক পদনির্দেশে প্রকাশ পাইত। তাহার প্রকাশ পর্যবেক্ষণ পরিচিত হইতে লাগিল। যেখানে চাপলা ছিল, সেখানে গাঁথোঁ জলিল; যেখানে অপ্রসাদ ছিল, সেখানে প্রসৱতা জলিল; নবহৃষ্মারের মুখ সর্বাই প্রসুত। কলম হেবের আধাৰ হওয়াতে অপূর্ব সকলের অস্তি হেবের আধিক জলিল; মহামূর্তি প্রেমের পূর্ণ হইল; সকল সমাজের বৃদ্ধি বোৰ হইতে লাগিল। প্রথম একজপ। ধূম—কৃশে মৃত্যু করে, অস্তি—মৃত্যু করে, অস্তি—কৃশে পুনৰ্জন করে, অস্তি—কৃশে করে।—সুপ্রেজ্ঞন চট্টপাঞ্চায় সম্পাদক, ১৯৭৫-৩৮-৩৯।

প্রদৰ্শন মুক্ত ও অঙ্গ তাবেই বৈশিষ্ট্যে কৈবল্যের প্রথম স্থানে 'থথন এই সকল.....একত্ব সহযোগে.....অংশু সম্পাদিত স্থানে' বৰ্ণিত হইয়েছে।

ভিত্তি অন্তে, 'আজাদের ভাবে' তিনি কপালকুণ্ডলকে সাক্ষ করিয়া কিছুজাত আশ্চর্য প্রদর্শন করেন নাই, এই আপোকেই পালিয়েক শুণামের পরিষেব বাকেকুজ কপালকুণ্ডল সহিত প্রশংসন—সাধান করেন নাই; প্রতিবেশুষ অভিগ্রামসন্ধিতে বীচিয়ার বিক্ষিপ্ত হইতে দেন নাই। কিন্তু মে আশ্চর্য দুর হইল; জলগতির গভীর হতে বেগনিরোধকী উপলম্বণে যেন দুর্বল প্রোতাগে জলে, সেইস্থে বেগে নবহৃষ্মারের অপূর্ব সিঙ্গ উচিল্পা উঠিল;

এই অধ বৈশিষ্ট্য অংশটুকু সম্পাদিত এবে যে বৰ্ণিত হচ্ছে তার কাব্য কি? অধ স্বকের প্রথম পঞ্জিকিত বৰ্ণন করার প্রেছে আগের আগ্রহে তথ করার উদ্দেশ্য বাজোতি প্রহ—কৰণ নাই। এই স্বকের ভিত্তি পঞ্জিকিত প্রথম পঞ্জিক মূল থা ছিল তা আধা হয়নি। বিজ্ঞাপ আপাতভাবে হইত তুচ্ছ; কিন্তু গুরু ক্ষম নব। মূলের 'একত্ব সহযোগ সম্পাদিত এবে সম্মুক্ত হচ্ছে' এখন সহযোগ সহযোগে প্রথম মূল বৰ্ণনা সেৱে তাৰ মূল আধাৰ যতটা সহযোগ অনুহৃত বাধা উঠিল। কোৱাৰ ধূমাকাৰ, বৰ্ণনেৰ কোন প্ৰথমে দেহৰেৰ সৰুৰেৰ বৰ্ণনেৰ

ছোটদেৱ নিকট আসেৰ তাৰ আধাৰ সমে কোন পৰিচয় ঘটেন না এটা বাহনীয় নয়। তাৰা তাৰেৰ সেৱে কম শুভলৰ্পণ বিশ্বে নয়। সম মূলোৱ। বৰ্কমচেৰেৰ মত বিশিষ্ট বৌতিৰ গোদৈ মূল আহোৱে বেশি। বৰ্কমচেৰেৰ গোড়ে এন কতকগুলি বিশিষ্ট আৰামত প্ৰয়োগ আহে যা তাৰ প্ৰচাৰে বৰ্কমচেৰেৰ চিহ্নিত কৰে। তে তাৰাৰ সেৱে ছোটদেৱ অকেৰামি পৰিচিত হচে পারে যদি তাৰেৰ পাঠা এই সংৰক্ষণগুলিক মূলৰ ভালা অসুৰ বাধাৰ বাস্থাৰ কৰা হৈ। বিশেষত তাৰার যথোৎকৃষ্ণে ছোটদেৱ মাননিক আধাৰৰ কৰাবলৈ আৰামত আছুৰৰ না কৰাই দেখে। আলোচা প্ৰেৰণে 'একত্ব সহযোগ' পৰিচিত কৰে 'এখন সহযোগ' বাধাৰ কৰাবলৈ আৰামত আছুৰৰ না কৰাই দেখে। আলোচা প্ৰেৰণে 'একত্ব সহযোগ' মুক্তৈশিষ্টোৱ অছুতিৰ বৰ্ণন বাধা পঢ়েছে। বৰ্কমচেৰেৰ সময়ে 'অমৃতকা঳', 'একত্ব সহযোগ', 'একত্বতাৰেৰ অধৰ' অৰবা 'একত্ব সহযোগ' প্ৰযোগ আভাৰিক হিল। বৰ্ক ১৯৭৮তে যা আভাৰিক প্ৰযোগ, ১৯৭৯-এ তাৰার প্ৰেৰণে তা আভাৰিক সহযোগ হচে হচে পারে। সম্পাদকেৰ গুৰে তাৰ প্ৰক্ৰিয়া কৰে কপালকুণ্ডল একত্বতাৰেৰ বৰ্ণন আৰামত আছুৰৰ না কৰাই দেখে। আভাৰিক প্ৰযোগ ঘটেই তাৰার কৰতে দেখে এখন অবিচৰিত নৌৰি অছুৰৰ না কৰাই দেখে।

বৰ্কমচেৰেৰ ভিত্তি বাজোত আধাৰত কৃতিও লক্ষণীয়। বিতোৱ কৰকেৰেৰ মেমিকোলৈ নিয়মিতি বাজোতে 'প্ৰাণীকল' শব্দত সম্পূৰ্ণ বৰ্জন কৰেছেন। মূল আহে। অৰত কৰকেৰেৰ লেখৰ বাবে? প্ৰথম একজপ।—প্ৰথম কৃতে মূল কৰে, অস্তি—মূল কৰে, অপূৰ্বকে প্ৰথমান্ব কৰে। একত্বত প্ৰযোগে কোন বিধি নেই। সময় তাৰ' কোৰাহ ২' বৰ্কে 'প্ৰাণীকল', 'প্ৰথম সিদ' 'প্ৰথম সহযোগ' 'প্ৰতিবেশুষ অভিযোগ' সিদু 'পালি ধৰণ', পৰকটিৰ বাধাৰাহো ? মনে হয় না। যনে হয় সম্পূৰ্ণ এখনে স্পষ্টতাৰ বিধাপৰে। ছোটদেৱ সামনে নববিবাৰিত সংৰক্ষণ প্ৰয়াণোগেৰ বৰ্ণনা মিহে বাজোত সহযোগ দোৱ বৰছেৰ কিংবা সৰ্বত্র বৰ্ণন কৰতে পাৰেন নি। কপালকুণ্ডলাৰ সহফৰ নবহৃষ্মারে অভিগ্রামক অভিবাৰে বিশুণ বৰ্ণনা কিংবা ছোটদেৱ সংৰক্ষণ সম্পূৰ্ণ কৰিছেন সেখনে স্বীকৃত নেই। অৰ্থাৎ এবিলে কোন নিয়ম অধৰ আৰবা আৰমত অছুৰৰ কৰে চলা হয়নি। কপালকুণ্ডলাৰ ছোটদেৱ সহফৰে তুচ্ছ প্ৰথমে নবহৃষ্মার সম্পূৰ্ণ মুক্তৈশিষ্টোৱ গভীৰ

"প্ৰথম একজিন অক্ষয়, বামীৰ সহিত সাক্ষাৎ হইল, তখন বিশেষ কিছু জানিতে পাৰিলৈন না। কিংবা তথনই অৰুণ হইয়া হিল। তাৰপৰ আৰ সাক্ষাৎ হইল না। কিংবা অস্তিপৰে পুনৰ্জন: নেই মুহূৰ্তে মনে পঞ্জিতে লাগিল, পুঁতিপটে মে মুহূৰ্তে তো বীজিত কৰা কৃতক কৃতক হৃষিকেৰ বলিলৈ নেৰ হইতে লাগিল। বীজে অৰুণ অৰিলৈ। তিজেৰ ধৰ্ম এই যে, মাননিক কৰ্ম ধৰ্ম অধিকাৰৰ কৰা বাধা যাবে নে কৰে তথ অধিক পৰিচয় হৈ। লুক্ষ্যটোৱা নেই সকল সু-ৰেক্ষণ প্ৰযোগ হৈবলৈ আৰমত মুলৈ অভিহৰণ হন তাৰিখে লাগিলৈন। দায়িন প্ৰিয়ান্তোৱাৰ অভিযোগসম্বন্ধে নে ধৰিয়ে হইলৈন। তে প্ৰেমেৰ 'নবহৃষ্মার' "

এখনে 'দায়িন প্ৰিয়ান্তোৱাৰ অভিযোগসম্বন্ধে' এবে স্বেচ্ছ 'নৰ্বল বিশুণ' নিয়ামন সম্পৰ্কে ধাৰিত হইলৈন। এবে 'প্ৰেমেৰ 'নবহৃষ্মার''

কহিলেন, "আমি মাঝে আজো, ইতেকে চীপুর আগভূত থাকিব। তোমার সকল ধনমল্ল নহই যখনোজাৰ হইতে পাৰিব না!"—এই অশ্ৰ সম্পৰ্কিত হৈছে ছোটদেৱ 'কেষে নবমোজাৰ কহিলেনতোমার সকল সম্পৰ্ক নহই ধৰ্মকৃত হইতে পাৰিব না'। 'নৰ' শব্দটি এবং 'যৰনোজাৰ' শব্দটি সম্পৰ্কিত হৈবে পৰম্পৰাটি বৰ্জিত হৈয়েছে বিভিন্নটি 'ধৰ্মকৃত' হৈয়েছে। 'যৰনোজাৰ' শব্দটি বলে 'ধৰ্মকৃত' শৰণাগত কথাৰ পেছে দেৱন উদ্বেগৰ কাৰ কৰেছ আনিব না। যদি শিষ্টসনে সাম্প্ৰদায়িকতাৰ বোধ অধৰা মূলমান সহজে বিষণ্ণ ধৰণী না আৰাপ আঞ্চ তাৰন। থেকে থাকে; তাহলে বলা যাব সে আৰনো সম্মূৰ্য কুল ও কৃতিকোক। প্ৰথমত: মতিবিবি অথবা সু-ক-উইলাইখানে 'প্ৰচাৰবৰ্তী' নহ। সে ধৰ্মকৃত হৈয়েছে। ইন্দ্ৰাম ধৰ্ম ও সম্পৰ্কত সকল তাৰ সম্পৰ্ক হৈয়েছে। তাৰে প্ৰাণৰকিতাৰ চিনিয়ে দেৱাৰ অজোৱ দেখে যৰনোজাৰ' শব্দটি গুৰেগুৰে কহেছিলেন। এই প্ৰেস্তুতাটাৰ আধাৰ বাবহাৰ স্বৰূপ লোক পাবেন না। ধৰাৰ সকল ঠাঙ্গ নিমিসলেৰে জাতি লেখেক। বিশিষ্ট প্ৰেস্তুত আজো আজো জাতি লেখেক। সম্পৰ্কক ধৰ্মকৃত পৰিবৰ্ত শব্দ কৈবল্য কৈবল্য কৈবল্য কৈবল্য কৈবল্য। আৰাহাৰ ধৰ্মকৃত এই দোহৰণ সম্পৰ্ককে দেখাব যাই শৰ্প মূল তত নব। ধৰ্ম সহজে হৈলোৱে সকলৰ ক'ৰে মেৰাবা বাল্লীভৰ নহ। ধৰ্মবোৰ মাঝদে উলোক পথেৰ ব্যতোৰ্ধ একটা বিৰু। তা বলপ্ৰোঞ্চ সহজ নহ। আৰাৰ দেখা যাই 'আমন্দয়াট'ৰ কৃতী আৰে নবম পৰিষেবে স্বাক্ষৰ দেৱনৰ সহে হৈলোৱে দেৱাৰ সূচন নিয়মিতিভৰণীয়ালি সম্পৰ্কিত হৈছিলোৱে সংকলে বৰ্জিত হৈয়েছে।

"মেই শব্দে বিশিষ্ট কৰিব কল্পিত কৰিবা প্ৰতিবানিত হৈল, 'ওডভু-ওডভু-ওডভু-ওডভু-'। নৌৰ বাকি বৈকে বৈকে কিডিয়া মেই খনি হৈলে আৰুপ প্ৰাণপ্ৰাপ্ত হৈল, ওডভু, ওডভু, ওডভু, ওডভু।' নৌৰগৈৰ সুখ কৰনোৱতে যথোচিত প্ৰেৰণ কৰিবা মেই খনি আৰাৰ আৰিকে লাগিল 'ওডভু-ওডভু-ওডভু-ওডভু।'

অথবা, প্ৰথম বেছেৰ কৃতী পৰিষেবে কল্পাণী যেখানে তাৰ শিষ্ট-কৰ্তা-সহ হস্তানু কৰিক
আজোৱ হৈছিল আৰ বৰ্ণনাৰ নিয়মিতিভৰণীত অথবাপ্ৰেস্তুত বৰ্জিত হৈয়েছে ছোটদেৱ অপ্লে।

"ওখন সকলৈ সোনুপ হৈলো দেখেন কল্পাণী কজা লইয়া জাইয়া ছিল, সেই দিকে চাহিয়া
দেখিল যে, সে কান শৃষ্ট। কনাও নাই, মাতোও নাই। ধৰাদিলোৱে বিবাদেৰ সহজ হৈয়েৰে দেখিয়া,
কল্পাণী কনা কোলে কৰিবা, কল্পাণী মুখে আৰিকি দিবা, বৰমৰো প্ৰাইয়াহৈ।"

লক্ষ্য কৰাৰ বিবেচ, কৃতী আৰে সুখে বৰ্মাটুকু ছোটদেৱ অপ্লে বৰ্জিত হৈয়েছে। কেন? এই বৰ্জিনেৰ কোন সহজ মেৰু নেই। ছোটদেৱ 'ৰক্ষণাত্মক' adventure এক thrill আলগাবে।
যুক্ত, যাহাবাবি, গোশকৰ বাবনা তাৰেৰ অতি শিল্প। অথবা, 'আমন্দয়াট'ৰ সেইটুকু বালানোৱে
ছোটদেৱ কানানো হৈল না। এ অন্তে পিতৃৰ অপ্রিয়ত আৰম্ভিকতাৰ পকে আৰুপ কৰনোৱ আৰুপ কৰিব
কোন বিষয় ছিল না। প্ৰথমতে প্ৰথম আৰে উল্লেখ কৰিবাৰ 'সুখ' শব্দটি ছোটদেৱৰ সামনে বাবহাৰ
কৰতে সম্পৰ্ককেৰ বিবা ছিল দেখা যাবে। সম্পৰ্কিত আৰিকি বাব দেওয়া হৈয়েছে। কিন্তু সম্পৰ্কক
এটুকু গোলাকাৰে চিল্লা কৰেননি যে মাট-তেনো সুখ শিষ্টৰ নিকট 'কোলোৱে শিষ্ট-কৰ্মাণৰ মুখে আৰ্জনোৱেৰ
চিহ্নটি কথনোই শুশ্ৰাবদাস্তক হৈব অৰ্থে না। এ চিহ্ন ইয়ী-দেহ-সোনৰ্দৰ্শি তিন না। যাবেৰ কোনো
শিষ্টৰ পৰিবৰ্তন তিন। পুৰুষৰে বৰ্দ বড় পিলো ও মাহিত্যিকেৰ সহিতে যা শাৰীৰকাল ধৰে বৰ্জিত

হৈয়ে আশেছে। বাজিয়ে এই পৰ্যন্ত মধো Lady Macbeth-এৰ উক্তিৰ মেই বীৰতম নিষ্ঠাতাৰে নেইৰে

লক্ষ্য কৰাৰ বিবেশ Shakespeare-এ নাটকৰে গাফগলি Charles Lamb ও Mary Lamb
মন্দাগত Tales from Shakespeare গৈষিতে এই অশ্চেতি সম্পৰ্ক বৰ্জিত হৈয়েছে।

"And with the valour of her tongue she so chastined his sluggish resolutions, that he owe more summoned up courage."

শিষ্টসনে তাৰ পৰ্যী হয়, এৰে কোন বিবেশ শিষ্ট-শাহিতেৰ অহংকৃত হওয়া উচিত নহ।
Lady Macbeth-এৰ উক্ত কৰ্যাৰ লিঙ্গ-নদে বেৰু ভাই আৰাপ না, এক বোতল-বেৰুৰ সৰাকৰও
কৰতে পাৰে। যাৰ বকলুকি অতি মাগিকৰ হ'তে পাৰে। যাৰ ও শিষ্টৰ অয়ল-বৰুৰ সৰাকৰেৰ
প্ৰদৰিষ্ট মধোকে শিষ্ট ঘণা, ভৱ, মোৰিকাবণ হ'তে পাৰে। বলা বালু 'আমন্দয়াট'ৰ সম্পৰ্কান্বনাৰ
ফেজে একলৈ মধো হৈল না। সম্পৰ্কক অতি সৰ্বতোম্বুদ্ধ। আৰু চোলাবেৰ সহজে কৰিব নিৰ্মিত কোন
আৰ্প, মৌৰি দেৱে না তোৱাৰ ফলে প্ৰতল হৈয়েছে। একবৰন শিষ্ট-শাহিতিককে মনে রাখা
হৈকাবা যে—

".....We must understand that what we are doing is not 'managing a zoddler' but 'bringing up a child' to be an adult. As we have seen, our handling now will determine the future. The three-year-old who is out of hand will never 'settle down.' Soul would never have thrown a javelin at his son if he had not harboured an evil spirit in his bosom for years. It is our task to help the child to prounce his own imperious will so that it may make the sturdy growth of adult character, not to uproot it so that he is left defence against every wind that blows." *

এই কাৰাবেই Malcon, Macduff কে নিজেৰ চতিয় সহজে যে কথা বলেছেন তা যদেৱ
শুধুৰ বসন্তক বলে ছোটদেৱৰ সহজেতে তা সম্মূৰ্য কৰিব হয়েছিল। আৰ ঠিক এই কাৰণেই
বিবেশজ্বেৰ 'বিবৰকৃত' ছোটদেৱৰ স্বৰূপ হ'তো অৰ্থাত্তি। হুমেৰে বিবেশ, এ সহজে বালার শিষ্ট-
শাহিতিকৰণা সম্পৰ্ক উভাবীন। ফলে, 'বিবৰকৃত'- মত অটিল উভাবীৱেৰ সকলৰ সকলৰ বালক-
বালিকা, ভক্ষণ-ভৰ্তীৰ পাঠি কৰিতি দেওয়া হৈয়েছে। আমদেৱ যে বহু কৰিবাৰ শিষ্টকে আৰাপী
হিসেবে সুখ মাহিয়ে কৈপে গড়া তোলা তা' যে অনেকখনাই এই শিষ্ট-শাহিতিকৰণেৰ হাতে দেৱখা কূললে
চলেৱ না। শিষ্ট-শাহিতা দে জাতি আগ্রহিতি অজ্ঞত অজ্ঞত গুৰুপৰ্যু দোগন দে সতোৰি আৰাপ। এন্দো
উপলব্ধি কৰতে পাৰিনি। সম্পৰ্কক এক প্ৰকাশক, বালকৰ-বৰুৰিৰ আগস্তে নিৰিবাবাৰে আতিৰ
তৰিখে, নিয়ে ছিনিনি খেলে চলেছেন। শাহিতেৰ নামে শিষ্টৰ মানসিক খাতে যে কো
পৰিমাণ ভেজাল এবং বোঝ-বোৰ্জোৱার অছুতেৰে কৰিবে দেওয়া হ'তে তাৰ বিশেব নেই। একত সহ্য
দেখে শিষ্ট ও শিষ্ট-শাহিতা নিয়ে এই বৰসাৰ ও উভাবীন গৃহি হক্কনীৰ অৰ্থ শিষ্ট ও তৎসম্পৰ্কীয়
মাহিতা আতিৰি জৰুৰি সহজেৰে কৰিবে। শুধুৰ বৰকৃত পৰিখণ বিবেশ। সৰ দেৱে বেলী যৰ ও সকল-গৃহি এখনোই
দৰকাব। ছোটদেৱৰ সংকেৰণৰ পৰিখণ হ'লো এগুলি শিষ্টৰ মানসিক-সুষ্ঠিৰ বৰ্ক উপৰিবৰ্ম হ'তে

পরিষ্ঠি। শালা সাহিত্যে ও তার উৎসের অভিযোগ নেই। কিন্তু অভিযোগ হোল্ডের সময়ের অভিযোগ নেই। এবং হচ্ছে পরিষ্ঠিপের বিষয় হবেও একথা সত্তা দে বালো লিঙ্গ-সামাজিক প্রক্রিয়াটা হোল্ডের সহজের মধ্যে অভিযোগ আছে। তবু আশার কথা এই মধ্যে হ'ল একথানি হোল্ডের সহজের সমিক্ষ করেই আবর্ণ এবং অপে বিবেচনার যোগ। বিচুক্তিভূষণ বক্ষে পাঠায়ারে 'পথের পাঞ্জাবী'র হোল্ডের সহজের হচ্ছি 'হোল্ডের পথের পাঞ্জাবী' (১৯৪৪ সং) এবং 'আম আতির তে শু' (১৯৫৫) সমানের সহজের) এবং 'অবসানিক' প্রথম সহজের 'হোল্ডের আবর্ণণা' (১৯৫৮) একেরে বিষয়ে উল্লেখযোগ। অবশ্য শুন এই প্রতি বিষয়বস্তু এবং এই সামাজিক একটি বড় কাব্য। একথিকে দৃশ্য-মপু ও তাদের সঙ্গী সাথী পরিবেশটি নিশ্চিন্মুক্তে প্রাচীরী প্রাচীরিক পরিবেশ অভিযোগ নামে ও বর্ণনায় অবসানিক সেন্টের উভয় হচ্ছেই নিশ্চিন্মুক্ত অবসানিক কোকুলের সাময়িক যথে বিষয়ের সমিক্ষ। অন্ত, হৃষী, লীলা, নোলা, রাপী, পুরি, পচিলা সকলেই বিলো-বিলোরী, হৃষে কলম প্রাপ্ত। কিন্তু প্রাচীরের সমানেও লেখক সম্পাদক কত সহজের পরিষয় বিবেচনে।

পরিষয়ের উত্তীর্ণে দে কোথ মুছিয়েছে, কঙ্গুরীর মা দাহি বলিল, "ও খুবি, কাল পাতিরে তোমার একটা ভাই হচ্ছে, দেখবেন না?" তারা কাল পাতিরে এত চোরায়ি, এত কাঁও হয়ে গেল, কোথের হিলে তুমি?"—এক সোডো ছুলি পথের ঘৰের হাতে গিয়া উঠি পারিল। তাহলা মা আড়াক্তের বেছুন পাতির হেডার পা দে বিদ্যা তুইয়া যুদ্ধাইয়েছে। একটি ছুটকে অসমৰ পথের হচ্ছে, প্রায় একটা কাঁচের বড় পুরুষের চেয়ে কিছু কম পাতির কাঁচের মধ্যে তুইয়া—সেইব্য যুদ্ধাইয়েছে। পথের আবেদনের মধ্য মধ্য দেহাত কাল দেখা যাব না। দেখানিকৰণ দীক্ষানীয়া পাতিরে বাচিয়েই জোটা কোথ মেলিয়া বিভিন্নিটি করিয়া তাহিয়া অসমৰ বক্সের হচ্ছে হচ্ছি নাড়িয়া নির্দাশ হৰ্ষের ভৈং কুণ্ঠ পথে কৈবিয়া উঠিল। হৈং অল্পের অসমৰ বক্সের হচ্ছে, নিজাত ভাইটি কল ছুটে, বয়তার, মুহূর্তভূতিতে শুরুই মন পরিষ্পুর হইয়ে উঠিল।"

এই পথের, বিবেকেতে 'কুণ্ঠ' র মানবিক অবস্থার বর্ণনায় লেখক একটু অক্ষত হচ্ছে এই নিয়ম সৌন্দর্য বিনিষ্ঠ হচ্ছে মেত। কিন্তু তার সামাজিকে অসমাধীন, বিষয়টি মাঝুর্তি ভৱে উঠেছে। যদে, সতত তারা পরিষয়িতি সেখে হোল্ডের সহজের পাতিরে পাতিরে লিঙ্গ-সামাজিক অপে কত সুযোগের হতে পাবে এ শুরু তারই একটি আনন্দ উল্লাস।

উৎস পরিচিতি :

১। বৰোক্রান্থ, সমাপ্তি (১৯৩০), পৰম্পৰা (খণ্ড, ১৯৫১), ২০৭৮-২। অন্যে, বিশ্ববিচিত্র (১৯৫১) প. ১. ১. বিং প. (২ খণ্ড), ১১। ২। Carroll, Lewis, Alice's adventures in wonderland, N. r. (1855), Preface, XIV-V. ৩। বিশ্ববিচিত্রে অফটার্ন সম্পাদিত আনন্দসংহত (৬ সংস্করণ, ১৯৪৭), পৃষ্ঠা ১০-৫। Caroline, B., Zachry, Understanding the Child, London (Undated), 291. ৪। Hostler, Phyllis, The Child's World, U. K. 1953 : 1959), 120, 137.

গাজীনামা

প্রবেশাবস্থা প্রবেশ পথে পথে পথে পথে

গোমেন্তমা বস্তু

পথে পথে পথে পথে পথে

গাজীনামাৰ নামক হচ্ছেন সমসেৰ গাজী। অগুটাৰ ইতিহাসে তাৰে 'সমসেৰ কাকাইত' রূপ উপৰেখ কৰা আছে। তিনি যেমন হাঁওঁ গঞ্জিলেন দেয়েন হাঁওঁ গঞ্জিলেন। তাৰ কোমৰী এই কাব্যের বিষয়বস্তু। কবি প্রায়ালোক হলোৱা তাৰা প্ৰায় নৰ বেশ চাঁচু আছ আৰাব। মুলমানী শব্দৰ বলৰ অযোগ থামে থামে দুৰ্বৰাধাতৰ স্থৰ কৰেছে। অধ্যাধাৰকৰি লিখিব গাজীনামা চিত্ৰকৰক। যিশুবি, ধাত প্ৰতিবেশ, ধৰণ ধৰণেৰ ম্যাহি গৱে গৱে ধোৱা ধৰ্মাগতি-অধ্যাধাৰে ধোৱা ধোৱা, গাজীৰ বৃষ্টাতে যাব প্ৰায়ালোক।

গাজীনামাৰ কাল—গাজীনামাৰ পাতীনামাৰ নিৰ্বাচন কৰে দেয় গাজীনামা-সম্পাদক কীজীৰামুদ্র সেন্টেৰ অভি উল্লাস বৰত বলেছেন 'সমসেৰ হৈং আড়াইশ' বছৰেৰ পাতীনাম এই। বলা বাহ্য এই উল্লিখ পক্ষ যে কোন কুকি নেই তাই বলাই যথেষ্ট নয়, এব বিবেচে বুঢ়ি এত প্ৰিয় যে এই কোন অথবা পুৰু পাৰো যাব না। কাব্যেৰ মধ্যে সমসেৰ গাজীৰ মুশিদাবাদ যাবাৰ আৰুখ অভিযোগ আছে; তা হলো—

এগুলো উন্নেষ্টো সনেৰ বৈজ্ঞানিকে।

মুহূৰ্তা বারেতে জৰা কোহৰেৰ সেগৈ।

উল্লিখ আৰুখ সেনে কুকি কুকি।

অৰ্বাং সমসেৰ গাজীৰ কালই আৰ কেৰে দেহো আটৰেচৰ আলে। ভাওলৰ, কবিৰ পিতৃভূষণ সমসেৰে সমসামৰিক। কালৰ তাৰ গাজ জনেই সে মুহূৰ্ত কাৰ্যা লিখেছেন—

কল দেখ মুহূৰ্তে পাকালি পাটিলা।

পীতোহুৰ মুখ বাক কৰল তনিয়া।

১১১ খঃ যদি গাজীৰ মুশিদাবাদ যাবাৰ সময় হয় তবে তাৰ থেকে সিতারেণ-পৌত্ৰেৰ ব্যথাদে তিৰিল বহুৰ সময় লিলেও এ কাব্য অবৈশ্য প্ৰতাপীৰ প্ৰেক্ষণাতে আগে যাবিলা। ইতিহাসেৰ পাকেইতি তাৰ পদ্ধতি।

কবিৰ পুৰিচৰ্যা...কবি দেখ মুহূৰ্তে নিল কুকি বিবেচ দিয়েছেন। শিল্পৰ মাঝুলেৰ বহুবিত্ত প্ৰতিচ্ছা তাৰ কৰাবো দেখিল। তাৰেৰ অবিবাদ দিল দুশূলা। তাৰ উল্লিখ বহুবিত্তেৰ নাম শাহা হচ্ছে। তাৰ পোৱা দেখ গাজী দুশূলা দেখে চৰকিপুকি এলে বাস কৰে থাকেন। আৰাবিন্দৰেৰ মধ্যে পাতী যাবে মাতৰ নাম পৰবাহ। পিতৃমহেৰ নাম আছে, পিতৃৰ উল্লেখ আছে নাম আছে। বহুবিত্তেৰ পৰিমাণ বলছেন—

শাহা মুহূৰ্ত নাম।

ছিল তালুকৰাবি কাম।

পীতোহুৰ পুত্ৰ— আহাৰ নমনবৰ্যামুৰ কুল কুল কুল কুল কুল।

তীকুল— তীকুল আহাৰ নমনবৰ্যামুৰ কুল কুল কুল কুল।

এই নাম হচ্ছেন। রেল ওপে পক্ষের প্রতিক্রিয়া

যমজনের পূর্ণ সেক গাজি—

তাহান পূর্ণ সেক গাজি।

আলাভানা হিল রাবী॥

অসমগুর্ধ পুরিল টৈলান।

দেক গাজির পুরু জান মোহৰ—

তান পূর্ণ কুণ্ডা

বান মহাপদ হও

খান বন পূর্ণ অশোয়।

তার দৃষ্টি শুন সাথক আর নাহিন। সাথক করিব শিতামাই। সাথকের বনিষ্ঠ পূর্ণ—বৃপ্তির নাম
ধরে সবে জানি মোর পৌতৰ।” এ পেছে বো মেতে পাদে যে তার শিতার নাম সহসের।
ইঙ্গী বেলো আবিবাসিঙ্গ। হিল তার মাঝেকুল। তারও ঘটনাচক্র এসে পড়েন পুরিলামিক।
মাক্ষিকেবে পাঞ্জুকের বৃক্ষতল আছে।

গাজীনামা—ঝাঁঝাকির হলেও দেখ শুহুর যে একেবারে অশিক্ষিত হিসেবে না তা তার
কাহাই প্রশংস কচ্ছ। তিনি যে অজ্ঞ করা পাঠ করেছিলেন তার প্রশংস তাঁর অভিজ্ঞতার
বৈচিত্র্য। নাম শব্দের অভিভাব সমন্বে গাজীর প্রতি তাঁর কক্ষ প্রে দোষা যায়। করেক্তি
অভিজ্ঞ হুলে আছে—

১। দেখ শুহুর অর্পণ আবীর নমন

সমন্বে গাজীর কথা অপূর্ণ কখন।

২। মাজানিতা উক নীৰ কিতিকা প্রান।

কহে দেখ শুহুরে গাজি মনকাৰ।

৩। দেখ শুহুরে কুল গাজিৰ বিজে।

দেখ ভজিতাত অপেক্ষাকৃত হীৰে

হৈছে মুকি পীৰ পিৰ শুহুরামাগুগ।

হৈছে হাজন পেনৰ পিৰ (খোন্দিকাৰ ?) কুলার লাহুৰ দেক শুহুরে কহে পাকালি হৃষি

শহীকৰ সৱিল হাবি কালেৰ নমন।

গাজিৰ নামা পুতুলে হেন শুহুর।

কালেৰ নামা—হৈনেশ্বৰ সেন শহীকৰ বৰশানিহতা পাতিয় সমন্বে গাজিৰ নাম। নাম পিয়ে

আলোচনা কৰেন এই পুতুল। উপর্যুক্ত অভিজ্ঞ পেছে পাঠেই দেখা যাবে যে ধৰেৰ নাম
গাজি নাম।

১৮৩০ পুঁ মৌলীনী পিৰ এই কাহা হেঁচেছিলেন। “বাবো ইতিহাসালিত কৰিতাতি” দ্বন্দ্বে
বৰোগাঁওয়া যে কথা বলেছেন। বৈলেন্টেন সেন শহীকৰ বলেছেন শুশ্ৰূষা চৰামায় থেকে
যে পুৰি প্ৰকাশ কৰেন, তাতে এথেকাৰে নাম নেই। তিনি নাকি গাজিৰ সমসাময়িক
বাকি। বলাবাকী আ অ্যা তিক নৰ তা আমাদেৱ পূৰ্ণ আলোচনা পৰামুখ কচ্ছ। ১৮১০ অৱশ্যই

১৯১০ হৰে।

ঝিতামিক পটজুমিকা—মহারাজ ইতিহাসিকের শাক্তবালে জিপুরার বাটাটৈকে
আকাশে সমন্বে গাজীৰ আকৰ্ষিক অভ্যাস। অধাৰ উজ্জ্বলাঞ্জা আৰ দৈবতৰেলা সমসেকে বড়
কৰেছিল এই কথা আজ বাহিনীতে পৰিষ্ঠ হয়েছে। তাৰ সকলে মুক্ত মহারাজ ইতিহাসিকেৰ পচাশৰ
ঘটোচ। কিন্তু পিপুল লোক ইতিহাসিক ছাড়া আহ বাটীকে বাজা দলে মাত্তে গাজী হলোনা।
তখন চুক্তি সহসেৱে উমুহামালিকে আঙুল্যে বসাবলী ঢাকুনক লক্ষণ মালিনা নাম দিয়ে বাজা
সালিয়ে শাখৰ চালাতে লাগেন। লক্ষণ মালিন বেলি দিন বাজেন না। এখনকে মূৰাবা
কুফল মাবে মাত্তে দৈত্য সহায় যোগায় কৰে সহসেৱে বিলুচে লাগোৰ কোটী হৈছে। কিন্তু
বিছুই শুবিৰা হয় না। অবশেষে মূৰাবামেৰ নৰাব হয়ে কুফলমিকে পিপুলৰে। বলে কুকুৰ
কৰেন। সহসেৱে হৰে নিয়ে গিয়ে বধ কৰা হল। আৰোপ শতৰূপৰ মুৰাবাগ সহসেৱে কৰা।

গাজীনামা কাৰোৰ একদাৰ বহু অচলন ছিল। ফলে লোক মুক্ত কৰিব হৈলে হচে এৰ
বিষয়ৰ কথাও কোথাও অক্ষুণ্ন ঘৰেছে। গাজীনামাৰ বিষয়ৰ বৰ্তন প্ৰচলিত লোকপ্ৰবাসৰে
অধিব কোথাও কোথাও আছে। কোন কোন সহালোচক সেই লোকপ্ৰবাসকে গাজীনামাৰ বিষয়ৰ
বলে ঘন কৰেন।

সহসেৱে গাজীৰ বিবাহ সহজে শোনা গোছে যে তিনি তাৰ পালক নাছিৰ মহাদেৱৰ কৃষ্ণ। দৈবা
বিবিকে বিবে কৰেন। বলাবাকী এটা নিষ্কৃত লোকপ্ৰবাস। গাজীনামাৰ কাহিনী তিৰ। নাহিন
কৃষ্ণ। দৈবাৰিবিকে বিয়ে কৰে তাইলে গাজীৰ সকলে নাহিবেৰ হোৰ মুক্ত হয় এবং মৃকুলে দৈবাৰিবি
আপোন আহারণৰ কৰে প্ৰাণ্যাম কৰিব।

সহসেৱে মুক্ত সহজে কেউ কেউ লিখেছেন যে তাৰ সহাতাৰ সহসেৱে উভারা হৰে
মুশিবাবেৰ নৰাব তাঁকে বলী কৰাৰ আধেৰ দেন। এবং তাঁকে বলী কৰে এনে মুশিবাবেৰ তোপৰে
মুখ উভীয়ে দেওয়া হৈ। এ কাহিনো ও গাজীনামাৰ মতে সত্য নহ। কাণ দেখানেৰ বলা হচে
মুশিবাবেৰ গাজীৰ সহে গাজীৰ বৰুৱাই ছিল এবং তিনি গাজীৰকে সারৰ সহাতাৰ জানিয়ে হিসেন
মুশিবাবে। তাৰ এই অছৰ গাজীকে পোনে হৈতা কৰে।

উপর্যুক্ত সংৰোধ হৃতি বিভিন্ন প্রচলনেৰ মধ্যে কোমতি সত্য তাৰ বীমালা কৰা শহুৰ নৰ।
তাৰ গাজীনামাৰ বৰুৱা গাজীৰ কালেৰ নিষ্কৃত এবং সেই দিবাবে অধিকত বিখাত। নাহিন
মহাদেৱ নামে এবং অভিজ্ঞতাৰ নামে দৈবাৰে পুতুল সহসেৱে গাজীকে পালন কৰেছিলেন।
অভিজ্ঞতাৰ স্মৃতি দেখে গাজীৰ পঢ়ান্তো তাল হতে লাগলো তাৰ এই বিজ্ঞাপিকৰণ সাহাজেৰ অধীৰ
বলা হচে যে

দেখাপঢ়া গুৰুত পিৰেৰ নৰন।

দেখি গুৰু হৈলে কৰাবিত হন।

অভিজ্ঞতা হৈই মুক্ত না হৈ সহন।

একবিন মাঠে পোলা তাঁও বাতাসে গাজী শোনিছিল। এমন সহয় মুহূৰ মধ্যে দেখলো
বৰ্প। ইতিবেৰ মাঠে ভীষণাকাৰ সহসেৱে আৰিভৰা। বাথালেৰা ছুটে সিয়ে ধৰে বিল আৰিভৰাকে।

জৰিয়াৰ আৱ পোমা কৃত্তু দিবে কৃত এলো ঘৰ্তে। কৃত্তুৰে চীৎকাৰ আৱ লোকজনেৰ কাছে খুন্দ
আকেণ গাজীৰ। তথ্য গাজীৰ প্ৰেৰণ বৰ্ণনা দিলো— সোনাপুৰ—কলাইচৌৰ—গোড়াজুটী।

মোৰ হজে হিৰিওক খণ্ড তিব্বাওৰ অভি কৰে যাবে
গোৱে আৰাবি অভিত নৰনৰেৰেৰ।

পৰমে উচৰণ আৰ উৰৰে পাচনে। কুৰুক্ষে
আৰুৰাব উট্টুক নৰন পৰি। কুৰুক্ষে

কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে আৰ উৰৰে পাচনে। কুৰুক্ষে
কুৰুক্ষে পাচন আৰ পৰেৰ মদনে।

জৰিয়াৰ ভৰণ বৰণ গুণাহািতে আৰে শ্ৰীৰ বিগ্ৰহৰ।” শ্ৰীৰ থপ বিগ্ৰহৰ কৰে বলেন—“এই পৰেৰ
গুণাকেৰে চেৱা দেৱা কৰে যেৱা পথেৰ আৰাব।

মোৰ পৰেৰ পথেৰ আৰাব আৰ আৰাবৰ পথেৰ আৰাব।” শ্ৰীৰ সকল হয় যান বাজাৰ মহাগতি। কুৰুক্ষে
আৰাৰ প্ৰিতি কৰে সমসে আৰাব।

মোৰ পথেৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।” সে সকল হয় যান বাজাৰ মহাগতি। মোৰ পথেৰ
পথেৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।

তাহাত নামেৰ বৰণ বাচে খালো বাচন।” কুৰুক্ষে অৰ্পণে পথেৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।

এই বিগ্ৰহৰ পথেৰ গাজী যোৰে হোৱেন পথকৰণৰ নামে এক পৰেৰ কুমুড়ি পচামী। গাজীৰ পথেৰ
গাজী খুন্দ ভক্তি গোপনীয়েৰে পৰাকৰে হোৱা উচৰণ নৰনৰা। দিলোন। গাজীৰ গাজীৰে যে আৰুৰাবৰ
বিলেন তাৰ বৰণ অকেটাৰ মালকৰে ভালীনোৰে মত। বৰেন তোমাৰ দৈব অৰ শিলুৰ এই

দোষেত তুমি গাজী হৰে।”

পৌৰ বোলো মন দিয়া হৰন পৌৰ হৰত।” নাহিচ যাইৰে আৰাৰ পাইৰে আৰাবি।

এই কুৰুক্ষে পৌৰ বাজাৰ কৰিবকে হৰত।” কুৰুক্ষে আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।

বৰণেৰ বৰণৰাঙাৰ আৰাবি আৰাৰ আৰাৰ।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে হৈবা বৰণৰ বৰণৰ।

চোখ চোলতান আৰি এই দৈব দিলো।

আৰাৰ আৰাৰ কৰিবে হৈবা বৰণৰে ভৱান।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে বৰণৰে ভৱান।

আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে বৰণৰে ভৱান।

তাহান বৰণৰে আৰি কৃত্তু যে বিলু।” কুৰুক্ষে গাজীৰ বলিলো। পৌৰ কৰকে বৰণৰে ভৱান।

তপন কুৰু মাথে মাথারে বৈলু।” কুৰুক্ষে পৌৰে বৰণৰে পৰাকৰেস আৰিক সৰ্গৰ।

গাজীৰ সন্ধৰ চিকে বৰে বৰে উজ্জোকাৰু বৰে উজ্জোকাৰু। গাজীৰ আৰি আৰি (নাহিৰ?)
অভিত পৰিচালনী।

আৰ সন্ধৰ গাজীৰ বনিষ্ঠ যোগাযোগ। এই সন্ধৰ বেকে দেখানো হয়েছে।

গাজীৰ ধৰান আৰি আৰাবিৰ বহু যৰণ কৃত্তুল দেৱে আৰাৰ পদনৰ কৰেছে তখন “পুৰু
হোৱেতিৰ দুৰি কৰিৰ আৰাবে।” গাজীৰ নাহিচ কৰা হৈবাৰিকে বিবে কৰাৰ পৰামৰ্শ।

এই আৰাব তনু নাহিচেৰ অৰ্পণা “খেলিস কৃতো যেন না বহুত আৰাবে।” নাহিচ বহুত দিলো
গাজীকে এখন দেখে আসন।

তনু হাতৰ সন্ধৰ পৰামৰ্শ কৰে গাজীৰ বেদনেৰে পৰামৰ্শ।

কৃত্তুৰ কৃত্তুৰ তাৰ সন্ধৰ হৰেন।

আৰাৰ পৌৰেৰ কাছে আৰাবে দেল তাৰেৰ বহুতে কি আৰে।” পৌৰ বললেন কৰণা দিলো

বেশিনৰামৰ অৰুৰ হৈব তোৱাৰ বৰণ।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে।

আৰাৰ পৌৰেৰ কাছে আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ আৰাৰ।

তখন ছাই আৰ গাজী শুভি কৰতে বললো—ছাই বলেন নাহিচেৰ হত্তা কৰে কোই আল। গাজীৰ
অভিত পৰিচালন হত্তে গাজী হোৱেন।

গাজীৰ বলিল হৈন না শোকে বৰণ।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে।

ছাই কুলোনো গাজী যথন নিয়াৰূপ তখন গিয়ে বৰুলে নাহিচেক। গাজী থব পেয়ে এলো।
“বৰণ মঞ্চে গাজী কৰিল দেৰন।” গাজীক হৈ কাজে কৃত হয়ে নাহিচি সুৰেৰ পুৰুল আৰোৱে
কৰতে লাগলো। হৃষি কেৱে শিৰেও গাজী মাহিত পুৰুলেৰ বলে “মোৰে ভৱি বিবাহ দিলা বারুৰ
পুৰুল” পুৰুল যুক হৰেন যুক নাহিচি পুৰুল হোৱে।

দেখে আৰ কৰে বৰণ কৰে বৰণ কৰে বৰণ কৰে বৰণ।” কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে কুৰুক্ষে।

বহুত কৰে বৰণভূৰু গাজী এক বাঢ়ী বামালে, আৰাবৰেৰ প্ৰাণেৰ বৰণ—

বৰণ সৰে দেৱ যাব যখন বৰণ বৰণ
খন প্ৰে হোৱাৰে পুৰুল বাবেৰ বৰণ।

বৰণ দিল ধৰে যথন নোক বৰণ বৰণ।”

কুৰুক্ষে আৰ আৰ আৰ আৰ আৰ আৰ আৰ।

এবিকে নাহিচেৰ বিপত্তি পৰাকৰে বৰণ কোই দেৰন পুৰুলেৰ বলে।”

নাহিচি যোৰুৰ মৰি দিল আৰাব।

আৰাৰ ভৰণকে ডেৱ তখন বৰেন দেৱ পাঠাৰ মন্দৰেকে যথন আৰক।

এনিকে রাজাক উজিৰ আৰ আৰে জন্মেৰ তোৱানো। যাইহোক দৰিদ্ৰিসিকেৰ লোকেৰ কিংবা সন্ধেৰে
শকে বৈলু।

যখন আৰাব দৈবজনক এসে পৌৰাল সন্ধেৰ প্ৰথমে হৃষি না কৰে সুৰিকে ছিল দেৱ।

একবিন গাজী দাজে উজিৰকেই অপহণ কৰে নিয়ে এল।

পৱৰণ প্ৰাভাতে ঝিলুৰ দৈব গাজী আৰি ছাই বৰুলে পৰামৰ্শ নিশ্চিত।

তখন গাজী আৰি ছাইৰ মাথায় অভিন বৃক্ষ দেখে গোল।

উক্ত গৃহে উপৰ উজিৰক বেৰে
উক্তিৰ ভাজীয়ে দেৱে মন বিশ্বগুণ।

থথ বান মার দেৱ মোহকে বিবিৰ।

নতুৰা গাজী যথে কাটিয়া পারিব।

বিপুত দৈবজন উজিৰেৰ এই মন মথে হৈত ভৰ ছিল।

গাজী তখন উজিৰক পুৰুল পুৰুল পুৰুল পুৰুল পুৰুল।

যোকে অধিবাদী দিবা কুমি চলি যাও ॥

উজিৰ শাকাকে তিটি লিখলে মে অধিবাদী না লিলে গাজী ছাকদে না এবং যদি আড়াতাড়ি তিটি না
মাৰ তৈন - শুনি নিৰ বোপানামাব নথি ভোগৰে ॥

বড়হি বিকৰ ধৰে হৃষি পুনৰৰ ॥

গোবানি নৰাহি দেবে হৈব বিকৰৰ ॥

শাকা তো তিটি পোৱে দে৷েই আৰুন । শাকাক এই স্থিতাত্ৰ বিবৰণ লেও স্থৰৰ বেল ভৱিষ্য
তুলেছেন সহ পৰে দক্ষি তিটি হৰে হৰে কড়ামতি

কৰ্ণে যেন চৰ্তালেক শাল ।

জেন প্ৰশংসিত কাহু কৰি নিলে কলে তুৰ

বেন কৰ্মে কোঁ লেল হৈল ।

শাকা মুক্ত যাবেন বলে বধন স্থনিত কৰেছেন তখন দেওয়ান বধে আৰো উজিৰকে মুক না কৰে মুক
যাওয়াটা কুমি কালেৰ বধা । অৰ্পণেন স্বৰূপে মৈ এই একই প্ৰথমৰ্মে শাকা মুক্ত যাবা স্থনিত

কৰে গাজীকে সন্মু পাঠানেন । উজিৰ দেই নৰন স্থনিতিকে শোকেৰে পৰে কচ কৰানেন । গাজী
স্থাকীভাবে পৰীকৃত কৰিবার হৈলেন । সেই মুক্ত এই স্বৰূপে গাজীক কৰ্মবৰ্মা কৰেছেন

বলে বহা বলৰক কল কলৰান । বচন অধিবা তাৰ কৰে শৰাপান ।

চলিতে গাজীৰ আৰো শাকা অছৰান । বধান মুক গাজী দিব বিবিধান ।

কিংবৎ শাক মুক্তৰ্মু লোক গাজী নহ । শাকার মুক্তৰ্মু হযোগ নিয়ে সে ভাবতে লাগল কেৰেন
কৰে শাকার বাধান সীমাৰে দেওয়া যাব । বাধাবাধাৰে তাৰ পকেত লোক দে না দিল তা ন ।

ভাৰতেৰ শাকায়ে তিন বধাবেতে বাধান তো দিলৈ না উজিৰ বেহাহুলেৰ ইচ্ছাপ নিয়ে ।

গাজীৰ বেহালি স্থন অৱিষ্ট কৰতে বাধাতে লাগলো তখন মাহিত হযৰেতে কৰ্মবৰ্মা কৰত
আৰাবৰ এসে বলেন যে গাজী নামে কৰিবাছে বন্ধু কৰান ।

বেহালাব মারিবায়ে কৰে অছৰান ।

শাকা তখন বিশুল সেনালো মারিবে মুক্ত যাবেন । উজিৰ গাজীৰ কৰ্মবৰ্মিক সেই শূলকাট কৰতে
লাগলো । উজিৰ গাজীৰ কাহে তিটি পাঠানো মে লীগীৰ বাধান মোহৰ । গাজীৰ চোটাপাট কৰে

উজিৰ লিলে, যে যুক্ত উজিৰপুত্ৰ কিমে না যাও তৰে তাৰেল বিলু ঘোৱাৰে । বিবৰ মুক্ত হৰ হৈলো
বাধাবনেৰামীকাৰ লাশপনে লাশলো । স্থৰৰ ধৰে মুক্ত মুখ বিবৰ বিলোৱেন । অৰ্পণেন বৈৰ-
শক্তিৰ আজাৰ গাজীৰ পকে দেখা দেল । শাকার কৰানে আৰুন লাগলো যাব তা মেষ্টে দেল ।

ওঁকেক গাজীৰ কৰানে বাজ-টেন্টৰেৰ নিমান কৰতে গাজীলো ।

তোলে অৰ্পণ দিব শীঘ্ৰ ভিতৰামগৰ । কৰতৰুন বালাসিৰ উজিৰে নিয় ।

অনিম ধৰে গাজী হৈল নিয় । দেহকলে তোল আজ গাজী গিপৰিব ॥

নে কৰিব নিৰেৰেন কৰু নহে আৰু । হৃষিগৰ ধৰে লোক হৈল রাখিব ।

ধৰেক কৰান তোল টৈল ধৰন ধৰন । শাকাত ধৰ বৰ টৈল উজিৰে নিয় ।

গাজী দেষ ধৰ হৈল হৈল ধৰে মুক্তৰ্মু পাতে । সেখানেও ভাৰতেৰ শৰাপান হৈলো ।

'মুদ্রাৰ হৈল কৰি বাজ টৈলৰপ ।

বিলোৱে মোহারামাৰ হৈলা মুদ্রা ।

মুক পালিত হৰে বাজা ইচ্ছাপিকা লোক কৰতে লাগলোন । শাকার অবস্থা কাহিল মুক
গাজী উজিৰপুত্ৰ আৰুম কৰলো । শাকী বিলো ধৰে মুক লাগলো । গাজী বিলোকে মুক পুৰা
এক মোহারামাৰীৰ পুৰা বিলো মোহারামা । মুক বিলোকে মুক পুৰা বৰ । মোহার পুৰা
না পোৱে কুকু ।

গাজী পুৰ ধৰে উজিৰে আৰু নৰে মুখলোল ।

বৰ হিলে আৰুলো হোৱে মুক বাজালাবে ।

মোহার হোৱালো আৰু দেব তিছ কা এ ।

নিয়া ছাঢ়ি উজ মুক দিল লিয়ে এ ।

গাজী মুক ধৰে উজিৰে আৰু পুত্ৰে মুক্ত দেহলোল । আৰুল বধাবীতি
শাকার লিপে ধৰ কৰি বাজান আৰু । পালিত বিলোকে তোহুকুলেৰ মুক্ত দেহলোল ।

বিলো স্থনে কৰান খৰ তো তো তোল ।

নিয়মুৰা উজাবৰ পৰে নিৰেৰেন ।

শাকা আৰুমোৰ নামালোল । স্বলোৱ আৰুলিত দিলে উজিৰপুত্ৰ নূপুৰাট কৰে নিয়ে । শাকা গোলো
মুখলোল ।

শাকাকে তাঙ্গীৰ গাজী নিয়ে বাজা না দেয়ে বনহানী তোহুকুলেৰ লক্ষণবালিকা নাম দিয়ে শৰীৰে
নিৰহানে বলালো । তিনি বাজ তিন বধন কৌবিত দিলোন । শাকার দৰবারে কোমল নামে এক
গাজীৰ সকৰ গাজীৰ পুত্ৰে আৰুলিতি হৰে হৈলো । গাজী বৰহ বৰহ নথাবে শাকান । বিলোক দেষাতে
লাগলো । এই কাৰ শাকার হৰনী তোহুকুলো গাজী নিয়ে কৰে কৰে । গাজী ধৰলুল নিয়ে চাটোৱাবে কৰণ কৰিবত
বিহারা তোহুকুলো আৰ বেশবেৰ সকৰে তখন শাল ধৰেছে ।

বাইশুক বাইল লক ধৰ লিল, ৬৫ লক ধৰ ধৰুক গাজীৰ মুক্তি মুক্তি আলিল ।

গাজী হৈতিয়ৰে প্ৰাণৰ বানিয়েছে, শাকা মোহারী শারি অৱেছে । বেল ধৰুল দেৱালো
গীন বাধান কৰমছে । শাকী বিলোৱ অৱেছে । সেক মুক্তৰ এই সবৰে হৰীৰ বিলোৱ বিলোৱে,
তাৰ ধৰে হৈলাব লাইন তুলে দেওয়া গৈল ।

লোকেৰে দেষাতে গাজীৰ কৰে তালামতে । আৰুলো দেষাতে পারে নথাবে বাকাবে ।

হৈতে দেষক দেহ না ধৰে কৰিবতে । গৈল নাহি বাজে লোক বাধায়ে নাহি বৰে ।

কিংবৎ এখনাকি ভিলোৱে ভিলোৱে আৰ একৰেৰে বলে বিলোৱা চালাবে—মুক্ত কালামত ছিল ।

বেছা বাজা বাধেৰ মত লকি দেহে কিংবৎ মুক্তিকেৰ অজ্ঞাতহৃত গাজীৰ অৱেচন মাঝ । ছাহুত সবৰে
মথে বিলোৱে বিলোৱে আৰম্ভ কৰে । বাকে বাকে বাধাবে দেলে গে গাজীৰ বিলোৱে লেষত দেহ ।

ছাহুত ধৰ্মে স্থনে কৰে তালামতে গৈল ।

বিলোৱে দেষা কুমি নহে কৰান ।

কৰেৰ গাধেৰ বলে বৈল কি কাল ।

মহাভারতে আয়ুর্বেদ ও বৈদ্যোর স্থান

শ্রীকৃষ্ণচন্দ্র ঠাকুর

ভারতের ইত্পুঁটীন প্রাচীন জ্ঞানের মধ্যে এমন সব উচিত লিপিবদ্ধ হয়ে আছে যে, সে সব উচিতকে অঙ্গীকৃত করতে সিংহ-বিজ্ঞানীর ঐতিহাসিকগুলি সবুজ সৌন্দর্যের মডেল যান, তাঁরা ঠিক করতে পারেন না, কোন শ্রেণি আগে রচিত হয়েছে—যেনন—সম্মতিহীন কলার আগেই কি মহাভারত ? অথবা পরে ? মহাভারতের উচ্চাগ পর্বের ৭ষ্ঠ অধ্যায় অপূর্ব বলেছেন—

চূতান্তঃ প্রাণিন শেষাঃ। প্রাণিনঃ বৃক্ষাদিনিঃ।

বৃক্ষাদিনঃ নবেষ্টা নবেশ্বলি বিজ্ঞানাঃ।

বিজ্ঞেষু বৈদ্য : বেদাগো তৈরেষু কৃতুর্বৃক্ষঃ।

কৃতুর্বৃক্ষু কৃতাঃ কৃতুর্বৃক্ষু অপূর্বেনিঃ।।

অর্থাৎ—এই সপ্তমে আভারত অবোর মধ্যে আগোই হলো প্রেষ। আবার প্রাণিদের মধ্যে বৃক্ষিয়ন বা বৃক্ষিকীর্তি প্রেষ। আবার বৃক্ষিয়নের মধ্যে মাছাই প্রেষ। সেই মাছায়দের মধ্যে বিচারণ প্রেষ। (আখণ, করিয়ে, তৈরেষে একটি সংকলন বিচার)। আবার বিজ্ঞেষের মধ্যে বৈষম্য প্রেষ, আবার বৈদ্যদের মধ্যে যাত্রা করিকৰ্ত্তা বা সিঙ্কার্ষিত আগোই প্রেষ। আবার সেই করিকৰ্ত্তদের মধ্যে যাত্রা হাতেকুলে অর্থাৎ সিঙ্কার্ষিতদের মধ্যে যাত্রা। সবই প্রত্যক্ষ করেন তারাই প্রেষ, আবার চেরেও প্রেষ যাত্রা ব্রহ্মানন্দের।

মহাভারতে এই ক্রোকগুলিতে উলিতা স্থির হয়ে আছে এমনাবলী 'বৈষ' স্বর নিয়ে। মহাভারতের ব্যাখ্যাকোর বলেছেন—‘বৈষ’ মানে ধীরা বিদ্বান। আবার অবহেকের বলেছেন—‘চিক্ষিষ্টবৈষ’ চিক্ষিষ্টকে। অর্থাৎ চিক্ষিষ্টের সুষি নাম ভিতৃক ও বৈষ।

এর পাশে এই দুটাল যে, যারা প্রিয় তাদের মধ্যে বৈষ বা চিক্ষিষ্টবৈষ প্রেষ। আবার বৈদ্যদের মধ্যে ধীরা হাতে কলমে আনন্দাত্মক করেন তাঁরা প্রেষ। তাঁরের অন্তরুত আনন্দকে যাত্রা প্রত্যক্ষ করেন বা কলম তাঁরাই প্রেষ।

টিক ওই গোকুলিনি, মহম্মাহিতার প্রথম আবারের ২৯/৩ সংখ্যার বলে আছে—

চূতান্তঃ প্রাণিন শেষাঃ। প্রাণিনঃ বৃক্ষাদিনিঃ।

বৃক্ষাদিনঃ নবেষ্টা নবেশ্বু—.....।

এর পরেই মহম্মাহিতার বলে সিংহেছে দুবৰ্কত কথা—

বৃক্ষবৰ্কত নবাঃ। শেষাঃ। নবেষ্টু আক্ষামাঃ শুভতাঃ।

আক্ষেষ্টু বৈষাগ সে বিষবৰ্কত শুভতাঃ।

কৃত বৃক্ষু কৃতাঃ কৃতুর্বৃক্ষু অপূর্বেনিঃ।

অর্থাৎ মহাভারতের বক্তব্য প্রথমটা একই। তাঁরপর নবের পরে বিজ্ঞাতির জাহাগায় বলেছে আরুণ। আবার আক্ষেষ্টুর পরে বলেছে বিদ্বান। ‘বৈষ’ তখন উৎসাহ। সেই বিদ্বানের পর আবার

১০১]

মহাভারতে আযুর্বেদ ও বৈদ্যের স্থান

২১

বাকি কথাগুলি টির আছে।

তাহলে বৈদ্য গো গেল ‘অবহেকেম’ পঞ্চ মহ-সমিতার মোকাগুলির উদ্বাগনি ঘটেছে, বা এদিক পদ্ধিক করে একটা অস্তরে পেরী হাপনের প্রয়োগ ঘটেছে।

টিক ওইনি ঘটেছে মহাভারতের একটি প্রাচীক গোক নিয়ে। সেই মোকাগুলি প্রাচীন প্রকল্পে “যা নাই ভারতে তা নাই ভারতে”। মূল গোক ‘বিদ্যাপ্রতি অস্তরে যথেষ্টতা নতুন কৃতি’ টিক ওই মোকই চৰক সংহিতার সিংহাসনের ১২ অধ্যায়ের ৪৪ গোক ‘বিদ্যাপ্রতি অস্তরে যথেষ্টতা নতুন কৃতি’। অর্থাৎ আযুর্বেদের (কার্যাচিকিৎসা বিভাগে) যা কিছু বক্তব্য আছে এই চৰক সংহিতার সবই আছে, এতে যা নাই তা আবার কোথাও নেই।

তা হলে প্রেম ‘ওই কোন এবং কথা প্রতিত হয়েছে ? মহাভারত ? না চৰক সংহিতা ?

আমারা সহজেই দুর্বলতা প্রাপ্তি মে কাল বেকেই চিকিৎসা-সম্পত্তির উচ্চতা, তবে কেমে তা প্রাপ্তি হয়েছে, কারণ আমা-বিবোন তো আকাশ হতে প্রাপ্তি করে আসেন। যত প্রোজেন বালে ততোই আমা-বিবোনের অপ্রাপ্তি হয়। সেই মুক্তিতে বলা যাব, সমাজারতের সমাজ যখন ভারতীয় সমাজের ভারতীয়ের ভারতীয়ের অপ্রাপ্তি হয়ে। প্রিয়ের সিংহের নভিতের ভৱা তখন আযুর্বেদের প্রচার ও প্রসারের নিষ্ঠা তা চেয়ে আগোই, আবার বর্তমান বালে মহাভারতের আপ্রতি মে জাতে আয়োজ পাই, তা চেয়ে প্রথম কুণ্ডল নয়, কারণ এই মহাভারতের প্রথম নাম পূর্বাম ও ইতিহাস এইটি এক বক্ত হিল না। এ কথা তো মহাভারতের আপি প্রবেশ বলা হয়েছে—“বৈশ্বানেন য সোকার পূর্বাম প্রযোগিণা (আপি ১১৫) আবার পরে বলা হয়েছে—‘ভারত ত্রৈতি হাস্তক পূর্বাম প্রযোগিণি সংহতামা’।

এ বিদ্যে স্বীকৃত বলেন ১১০।১ স্কন্দে বলা হয়েছে যাহা স্থির সম্ভাব্য অস্তরুতিকে বক্ত করেন তাহিলে পূর্বামবিল বলা হয়। আবার যাহা সেই পূর্বাম কথাকে ধীরাবাহিকের একটা ক্ষণ বৰ্তা টেনে বিশিষ্ট সন্ধিকুল করেন তাঁরা ইতিহাস বলন করেন। ইতিহাস চতুর্ব সময় পরম্পরাগতের আগত কাল-ক্ষণের ও তাঁরা পূর্বামের অস্ত কৃত করে বাকেন।

এই সব তথ্যের বাদে যেন কোনো ধীর আকালের কারত কারাই প্রেষ পরে মহাভারত হয়েছে। আযুর্বেদ প্রতিভূগ্য মনে করেন হ্যাত বৰ্তাতের বৰ্ত কারা, পরে সোকার বার্তাত কারাই ক্ষণেকালে এসে বৃত্তত্বের মহাভারত বা ভারত ইতিহাসের জন্ম নিয়েছে। মে সময় দেকে মহাভারত মে সময় দেকেই বেরের পূর্বাম বার্তা ওলির বৰ্ত কারাই হতে গোকা সেগে নিয়েছে।

বৃত্তত্বের মূল ঘটনা বা ধীর ঘটনা কোন ১৪বিংশ সাহিত্যে নাই। কিন্ত পরীক্ষিক পূর্ব অয়েজের এই শুভশক্তির পূর্ব ভৰ্তের কথা দেখের ক্ষেত্ৰত আপনে আছে।

যথেষ্টেরের অক্ষ স্থলে কুরু পাকাল এবং বিচিত্রীয়ের সোক যথৈতিরের ঘজেজ বৰ্ণনা দেখা যাব।

আপন বিচিত্র লাগে প্রতিমন্তে কৌবৰ্য প্রাপ্তিরের নাম এবং শুভশক্তি-অর্জন ও কৃত্যনাম পালিবিল সূচে। তবে মিলিটেক মহাভারতের নাম নেই। পতিতেরা বিব করেছেন, ভারতারতের বৰ্ণনা ১৪বিংশ কালের পৰে এবং বোক-গুহাতিরের পূর্বে। কাব্য মহাভারতের অনেক প্রদল কৈন এবং বোক-শাহিত্যের পূর্বে।

মহাভারতে অবিনোকুলীর মূলগের চিকিৎসার কথা তাঁদের স্থিতিকলাৰও উৱেখ কৰা যাব—

“তুম্হারাওঁ প্রস্তুতি, অধিকৃণি ভুগি
তো মে ভিজেু বাঁচ চলনৰ কৰ্তৃতো—ইতি,

মহমুক্ত: উপরাইদানে উপময় যথিনো
তোকু মৃশ কৰে বাঁচ: ভিত্তি: কুণ্ডি:।
(মহাভারত আদি পৰি ৩৫৬)

এ প্ৰস্তুতি উপময়ৰ ওক্তৃতি বৰ্ণনাৰ।

আহুদৈৰে যে আটটি পৰি শালা, শালকা, কাচিকিদা, কোমাস্তুতা, কৃতিষা, কুৱাৰ, বাঁচীকৰ্ত্তৰ এবং বিষজ্ঞ, সে সংবাদ পোক পাল মভাৰ (মভাপৰি)।

নাম এক সময় প্ৰেৰ হলে মুক্তিগ্রেকে বলছেন কৰে! তোমাৰ শাৰীৰ বাঁচ হলে ঘৰে থৈ এবং
পথেৰ বাঁচ দিবিকৰণ কৰছেন তো? আৰ মানবিক বোঢ়েৰ জন্ম আৰো পুৰুষেৰ এবং সৎসনেৰ
মন্ত্রক ঘটাই তো?

তোমাৰ বিধি বৈচ তিনি আহুদৈৰ আটটি আছে আনেন তো? (মভাপৰি ৫ অধ্যায়।
৮২—১০)

কঠিন শাৰীৰ শাৰাবৎ খেঘে: নিয়েন সা। কঠিন বৈচানিকিন্দ্ৰিয়াশাঙ্কাপুৰণ বিশাবাস।
শান্মন বুন সেবার্জিং সদা পুৰণবৰ্জিত।

হৃষ্টন্তাছ বজ্রাত শৰীৰে হে তিতি: সদা।
জোকলি যেন চৰক সহিতৰ যজ্ঞানেৰ অজ্ঞান উপদেশেৰ মধ্যে এই প্ৰদৰেই বিশেষ
উপদেশেই পুনৰুক্তি— মানন প্ৰতি বৈচাল্য বিবৰ্ণাত্ববেক্ষণ।

তুম দেখনোৱা বিজ্ঞানাবাসা দীনাং ক সৰ্বশঃ।
অৰ্থাৎ শাৰীৰ বাঁচি হ'লে যেনো পাৰ্বতৰ বৈচেৰে দাবা তাৰেৰ উপময় কৰা হয়, তেমনি শান্মন
হোগেৰ জন্ম বিশেষ জন্ম শালা, শালকা, কাচিকি, কোমাস্তুতা এবং আৰোৰ বাঁচ আছে, প্ৰতত সাৰ-
বৎ মুক্তিগ্রেক এইচুক চিন্তা। কলেন মানব-পোকেৰ পাখিত হৈব।

তাৰপৰ মহাভারতেৰ আৰি পৰি দেখন হৈছে—সত্ত্বৰীক বিচারিত্বৰীনোৱাৰ সুৰে
বিচারীৰেৰ বৃহু হৈছিল মৰ্যাদোৱে। তে বোগতিৰ বিশেষ কাৰণ ছিল অতিথিক ঝী-সহস্ৰন বা
হৃষ্টী মধ্যে প্ৰক্ৰিয়াকৰণ। তাৰ কৰ বিচারীৰেৰ চিকিৎসা কৰান হৈছিল বৈচেৰে বা বৈচেৰে দাবা
কিন্তু মোগ শাৰীৰ, সেই কৰক্ষণেৰ জন্ম বাঁচাবেৰ তীব্র বৃহু হৈব।

বিচারীৰ গুৰু সো বাঁচা সমৃহুত।
মুহূৰ্ত যতমানানা আশৈশ: সহ চিকিৎসকৈ:।

ক্ষামাত্ববিচিত্ত: কোৰবাঃ যমদানন্ম,॥ (মহাভারত) ১১০২।
বিচারীৰেৰ বৃহু কাৰণ মে কৰক্ষণেৰ জন্ম কৰাবেৰে, সেই কৰক্ষণ প্ৰথম বলছেন চৰক-
সহিতোকাহ— আহাৰত পৰম্পৰা কৰক্ষণ আৰু মানুষন।

কৰে তত বৃহু যোগানৰ মধ্যে চনিষছতি। চৰক নিশান ৬/১৬
আৰ একতি অধ্যো সমাবেশ মহাভাৰতে মেখতে পাই—মেতি বৰক্ষেৰে বৈচেৰে প্ৰথম
প্ৰৱোজন—

শুধীষ্য তীৰ দেনানীৰূপৰ মধ্যে শত প্ৰকাৰ শিকি যেনো শাখতেৰ বেতন হিয়ে, তেমনি শাখতেৰ
শাখলিপিৰ বৈচেৰেৰ এবং প্ৰতিতি বৈচ খাৰতেন ত্ৰিপুৰুষকাৰ উপৰৰ নিয়ে—

তজ্জন্ম শিকি: প্ৰজা: শত্রু: বৃক্ষ: বেতনাঃ।

মহেশ্বকঠৈয়ুক্তঃ: বৈচাঃ শাখলিপিতৎ। যদ। উজোগ। ১১২। অ। ১৮০।

আৰাৰ দেখা যাব ভী যথ মোক্ষেৰ ক্ষেত্ৰ হৈব মুক্ত দিন উপদেশ কৰ্তৃক-শ্বায়ুৰ তখন তীৰ
চিকিৎসাৰ জন্ম হৃষ্টীন এমেছেন বৈচাৰিক-বৈচাল্য পুৰণৰ বৈচকে। বৈচ এলেন তাৰ সৰ্ব-প্ৰকাৰ
উপকৰণ নিয়ে। সকলে এনেছেন আইও বৈচকে অন শলা-চিকিৎসককে; কাৰণ শলা-চিকিৎসায়
চাই কৃত কাৰ্যমশানোৱাৰ অভিজ্ঞ বৈচকেৰ সাহায্য।

উপত্বিন্দ্ অধ্যা বৈচাঃ শলাকৰণ বোৰিষাঃ।

শৰীপেশ্বকঠৈয়ুক্তঃ: কুলঃ কুলাঃ শাখু-বিচিত্তাঃ।

এই সব শলা-শলকুৰণ বৈচেৰেৰ দেখে প্ৰথম বৈচেৰেৰ হৃষ্টীনকে, একি কৰেছেন হৃষ্টীন।
আৰাৰ এখন মৃচ্ছা পথে যাবে, এনেৰ অন কি হৈব? দাও দাও! এনেৰ ঘৰায়োগ সন্মান
কৰে ‘শি’ দিবে উপত্বেৰ দিন দিবায় কৰে দাও! আৰ আৰাকে হৃষ কৰাত প্ৰয়াণ কৰছো কেন?
এবাব আৰাকে দিবায় দেখাৰ পাই কৰে দাও!

তৈৰে লেখ বৰা তৈন বিশ কৰে হৃষীৰেন সেই সব বিচক্ষণ বৈচেৰেৰ ব্যাপ স্থান অৰ্থ ও
উপকৰণ দিয়ে বিশাপ দিবাপ কৰে দাও!

জৰুৰ বচন তত পুৰো হৃষীৰেন্তৰ।

বৈচান বিশ্বারামাস পূৰ্ণিমা যৰাহীতঃ। যদ। কৌশলৰ—১২০। ১৪৫।

এছাক আৰাকালো দেখন সকাকেৰে অৰ্থমৌলিক চিকিৎসকদেৰ গাঢ়ীতে এবং অন কোন জন-
সেৱা প্ৰতিষ্ঠানে কিংবা সংগ্ৰামৰীহৰ প্ৰাণ চিকিৎসকদেৰ জন্ম একটা পাতোক চিকিৎসাৰ নিয়ম দে
নিয়েছি শাৰীৰ ও মহাভাৰতেৰ সমাজেৰ প্ৰচলিত ছিল যা হৃষ্ট সহিতৰ বৈচেৰেৰ ২৬১০ শোকে
দেখা যাব—

কৃষ্ণাৰ পৰ্যট বৃহু তাৰ গোহানসন্ধৰম।

অবেশ মহিতিঃ দৈচা সৰ্বৈক্ষণ্যবাপিঃ।

তৈৰে দেৰ কৰুন বথঘঃ খাপি সমৃজ্জিতঃ।

উপসম স্তোৱেৰ বিশৰণা মৰাপিতাঃ।

আহুদৈৰে এই বাঁচাবি চালোকৰ অৰ্থাত্তে (১০।১২) যেনো দেখি যাৰ তেমনি বাঁচাবৈৰে
সেতুৰেৰ এবং লক্ষণ সেনা-সমিবেশৰ ক্ষেত্ৰে একই বৃপ। মহাভাৰতেৰ উজোগ পৰিৱে ঐ বৃক্ষম
আৰে আহুদৈৰ প্ৰতীক চিকিৎসে গাঢ়ীতে (বৈচ) এবং আৰম্ভলে (ক্যালে) বেত জৰুৰ মত।

বৈচেৰে কৰক্ষণেৰ জন্ম বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম হৈব। কৰক্ষণ কৰক্ষণ কৰক্ষণেৰ
কৰক্ষণেৰ জন্ম বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম হৈব। এই বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম হৈব।

(প্ৰতীক বৈচ) প্ৰিয়া সীমাবদী কৰুন যাব।

অৰ্থ কৰুন বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম হৈব।

সীমাবদী কৰুন যাব। এই বৈচেৰেৰ কৰক্ষণেৰ জন্ম হৈব।

শব্দকথায়—প্রতিভাসিক সমস্যা

ক্লিপচেস্ট চট্টোপাধ্যায়

এক ভাষায় তিনি তার শব্দের ও তিনি তারায় তিনি তার শব্দের মধ্যে সামুদ্রের অবসরে ও শব্দের আবিষ্কারণ মহসুসাজেরে হচ্ছেন। এই কিংবিধি দেখিতে গেলে স্বকলেই অভিভুক্ত philologist বা ভাষাবিদের। অনভিভ্য বিজ্ঞা বিক্ষ শব্দগ্রন্থের নিম্ন না মানিবা মেখে স্বক নাই সেখানে শব্দের উভাবের করিবা ধরে। এই সবচ প্রতিভাসিক পোর্যাবৰি নয়। ইহার কতকগুলি উচ্চারণ গত মাসে ঘোষিত হয়েছিল এবং এরায় আর কতকগুলি সম্মিলিত হয়েছিল।

Come ও Coward

প্রলোকগত উদ্বেচ্ছন্তি বিছানগুলি গল্প করিলেন—এবিনি মৌকাবারে আগোধা তনিলাম—ইহুমদাব। তানই মন হইল—ইহুম মৃ হইতেছে—ক জামতি তু। আহার অপরম—wbo comes there ? আহার আহার অপরম ইহুমদাব ?” এই মত কিংব একেবারেই সৌভীন নয়। সংক্ষেপে ক ইহুকোতে who রচ কিং স্বতন্ত্র জামতি ইহুকোতে come নয়। ইহুকোর come স্বতন্ত্র গ সামৰগত : ইহুকোতে ক হয়। যেমন সংক্ষেপে যথ ইহুকো yoke, স্বতন্ত্র গো ; ইহুকো cow !

Cow—Coward & Cud

গোক বড় নিবোৰ, ভোক কল কিং তাই বিলোৰী cow শব্দের সহিত coward-এর কোন সম্পর্ক নাই। আর গোক জুৱাৰ কাটে রে, কিং cow মনের মধ্যে cud এবং কোন সম্পর্ক নাই। কবাণী coe, come স্বৰে অৰ্থ লালুৰ, ইহার উক্স' ard প্রত্যাবৃত কোৱা coward হইতেছে। “যে সামুদ্র প্রদেশে বৈ, যুক্তেন মৃষ্ট প্রদেশে বৈ, মৃ ভৱ দেৱ—ইহাতে come শব্দের প্রাদৰ্মিক অৰ্থ। কবাণী আহার ard জাতীয়ার অভিয় অৰ্থে ও নিদা বা স্বতন্ত্র অৰ্থে বৈকু হইত। ইহুকো coward, drankind, shaggard প্রক্রিয়ে থেকে এই অৰ্থ দেখিতে পাওয়া যায়। ইহুকো sweetheart স্বতন্ত্র: sweetard ! এলৈ অভিশত অৰ্থ মেখা যাইতেছে। Cud শব্দটি অনেকের মতে উক্তিনির কি শাত্ হইতে আশিয়াছে, ইহার সহিত cow শব্দের কোন স্বতন্ত্র নাই।

মণি ও Money

অনেকের ধৰণ ইহুকো money ও সংক্ষেপে মণিশ মূলত এক। প্রক্তপকে কিং এই শব্দ ইহুকো স্বৰে অবস্থ। লাঠিৰ আহার moneta শব্দের অৰ্থটা] কলমণি, ইহা হইতে money আশিয়াছে। শাবিকগণের মতে মুলত ‘ল’ পৰ ‘ন’ ছিল বলিবা মণি শব্দের ন মুহৰণ্য হইতেছে। ইহার জাতি মানিনি monile (হাত, নেকলেন)।

শোক ও Shock

শোকের ফলে আহার মনে আহার পাই বটে, কিং আগোত্যাচক shock-এর সহিত শোক শব্দের কোন স্বতন্ত্র নাই। অচ ধাতুৰ অৰ্থ কলম, এই শাত্ হইতে শোক আশিয়াছে। শোক শব্দের

১৩১১]

শব্দকথার প্রতিভাসিক সমস্যা

৩৩

প্রাদৰ্মিক অৰ্থ অলন, তাপ, কলম, উত্তোলন : তাহাৰ পৰ অৰ্থ হইল বিরোগজ দ্বারা। শোক একেবাবে শোকবক কলিয়া দেয় মেই জন্য ইহাকে শোক বলে। এই অৰ্থ আহারা তুলিয়া শিয়াছি, কলে শোক অনেকটা বিকা হইয়া শিয়াছে। এই শাত্ হইতেই ততি শব্দ আশিয়াছে, আহারে প্রাদৰ্মিক অৰ্থ—অলন, উত্তোলন, তাহাৰ পৰ অৰিভেড বৰ্ষ সালিনশুল্ক হয় বলিয়া অৰ্থ হইল—পৰিত।

ভাড়ী ও Very

বাঙালা ভাড়ী ও ইহুকো very-ও মধ্যে পৰ্যাপ্ত ও অৰ্পণত সামুদ্র খাবিলেও শব্দ ইহুকো স্বতন্ত্র বিষয়। আগ (weight) আছে যাহাৰ আগী ভাড়ী (স্বতন্ত্র ভাবিন শব্দ) আহা হইতে তোম: অৰ্থ হইল অতোধিক শব্দ। ইহুকো very স্বতন্ত্র লাভি verus (স্বতন্ত্র veros ও স্বতন্ত্র সব ধাতু) শব্দ হইতে আশিয়াছে উভাৰ প্রাদৰ্মিক অৰ্থ সত্য আগী হইতে অৰ্থ হইল ধৰ্যার, সত্য সত্য, কমসঁ : উহা ভাড়ী শব্দের মত অভিশত, অতোধিক অৰ্থে বৃকৃত হইতে লাগিল। অনেকেৰ ধৰণা ইহুকো very bad ও বাঙালাৰ ভাড়ী বাৰ মূলতঃ এক। এই ধৰণাও আঢ়। এই ধৰণাও আঢ়।

প্রায় চতুর্ব বৎসর সূৰ্য ধৰ্যাম বৰ্তমান লেবুক কলিকাতাৰ বিৰবিশালাহৰে তুলনামূলক তাঙাতুকেৰ অধ্যাপক মৃন্তু হন, তখন সকলেৰ ধৰ্যামহাশূলৰ উত্তোলনকাৰী তাঙাতুকেৰ কৰ্তৃতেৰ ধৰ্যাম ইহুকোলনে—আহাৰ philology কি জান না ? যেমন ইহুকো Hither up আৰ আহারেৰ ইথার আৰ।

Sorrow & sorry

ইহুকোতে Sorrow শব্দ হইতে বিশেষ হইতেছে Sorry কোথাৰে সহিত শব্দের ধৰণী, মূলতঃ কিং শব্দ ইহুকো স্বৰ্যা কোন স্বতন্ত্র নাই। Sorrow শব্দের জাতি আৰ্মিন Sorgen (ছুটিষ্ঠা), যেমন Borgen macht Sorgen (শব্দ দ্বক্ষিণা উৎপাদন কৰে)। (frau Sorge—ছুটিষ্ঠা দৰী)। Sorrow শব্দটি আৰ্মিন ইহুকোতে Sarig দ্বারাছুকৰকোৰা বা দুধ প্রকাশক। Sore throat প্রক্রিয়ে তে Sore শব্দ বৰ্ষে যাব মেই Sore শব্দ ইহুৰ আতি।

Touch & Touchy

Touch শব্দের অৰ্থ সৰ্ব, আৰ �Touchy শব্দের অ—কোনন, কেপনৰৰত, অভাব অভিযানী। যদে হঢ় Touch হইতেই Touchy আশিয়াছে (যেমন bloody, crafty, dusty, foamy, flowery,), যে অৰ্পমাত্ৰ সহ কৰিবল পাবে না, কৃত্ত হইয়া উঠে। প্রক্তপকে কিং Touch শব্দের মূল ধৰণে আগাম কলিয়ে যে টুক টক (toc toc) শব্দ হয় আহাই।

১৩১২]
 প্রাদৰ্মিক অৰ্থ অলন, তাপ, কলম, উত্তোলন : তাহাৰ পৰ অৰ্থ হইল বিরোগজ দ্বারা। শোক একেবাবে শোকবক কলিয়া দেয় মেই জন্য ইহাকে শোক বলে। এই অৰ্থ আহারা তুলিয়া শিয়াছি, কলে শোক অনেকটা বিকা হইয়া শিয়াছে। এই শাত্ হইতেই ততি শব্দ আশিয়াছে, আহারে প্রাদৰ্মিক অৰ্থ—অলন, উত্তোলন, তাহাৰ পৰ অৰিভেড বৰ্ষ সালিনশুল্ক হয় বলিয়া অৰ্থ হইল—পৰিত।
 প্রাদৰ্মিক অৰ্থ অলন, তাপ, কলম, উত্তোলন : তাহাৰ পৰ অৰ্থ হইল বিরোগজ দ্বারা। শোক একেবাবে শোকবক কলিয়া দেয় মেই জন্য ইহাকে শোক বলে। এই অৰ্থ আহারা তুলিয়া শিয়াছি, কলে শোক অনেকটা বিকা হইয়া শিয়াছে। এই শাত্ হইতেই ততি শব্দ আশিয়াছে, আহারে প্রাদৰ্মিক অৰ্থ—অলন, উত্তোলন, তাহাৰ পৰ অৰিভেড বৰ্ষ সালিনশুল্ক হয় বলিয়া অৰ্থ হইল—পৰিত।

স. মা. গো. ৫ মা।

অসম : ক'ল পোল সার্ক : আমাৰ দৰ সম্পাদিত ; বিবৰণী অকাশক ৩, মালেৱ দেৱ, কলিকাতা—১০০০০১, পৃঃ ১৬০, মূল্যঃ ১৮ টাকা।

সম্পত্তি কালে বিশেষ একজন প্রতিক্রিয়াত্মক হাস্তান্তর ঘটে—ক'ল পোল সার্ক। সার্ক কেবলমাত্ৰ প্রধানামুখী দায়িত্ব কৰণ, তিনি একজন বিশিষ্ট প্রেরণাসিক, ছেঁটিগাঁথকার ও নাটকচারণ বটেন। তাঁৰ পেশেৰ সাহিত্য-প্লিয়োনো অসম দায়িত্বিক মহারাজ আজালো চাপা পড়ে গেছে। আৰ্কন্দৰ বিশেষ, সমাজোচৰকাৰ দৰ্শনৰ আলোকেই সার্কৰ দৰ দৰ মানসিকতাকে পৰ্যালোচনা কৰতে প্ৰশংসা হৈ। প্ৰযোগৰ সম্পত্তি আৰ্কন্দৰ দৰ দৰ সম্পত্তিৰ 'লেকচৰ : ক'ল পোল সার্ক' প্ৰদৰ্শন উচ্চে কৰা গেতে পাৰে। এই উচ্চে প্ৰতিক্রিয়াত্মক সার্কৰৰ দৰ্শন ও দায়িত্বিক মহারাজৰ উপৰ উচ্চে প্ৰেশ দেওকাৰ হৈছে এবং অৱকাশ, তাঁৰ ছোঁগ, নাটক ও উপন্থকামে আলোচনাতেও পোৰ্যাদ দেওকাৰ প্ৰেশেৰ সার্কৰৰ দায়িত্ব দৰ্শনৰ আভাবনাৰ উপৰ। এই উচ্চে প্ৰযোগৰ দৰে সহজৰ হিল, হিল, সম্পূৰ্ণ দেখক ও লেখক নিৰ্বাচনৰ সহিতৰ সতত হৈছেন। একিভুক্ত হৈকে তাঁৰ দৰ্শনতাৰ দৰে এই উচ্চে অক্ষতম কৰিব আৰ্কন্দৰ কৰা যাব।

আৰ্কন্দৰ দেৱ ও বালো সাহিত্যে ক'ল সার্কৰৰ পৰিচিতি আৱকৰে নহ। চাইলেৰ দৰ্শন খেকেই সার্কৰৰ বচনৰ সকলে আৰ্কন্দৰে পৰিচয় হৈছে। তিনি দেৱেন বিভিন্ন দিক থেকে আলোচনাৰ বিষয় হৈছেন, তেমনি তাঁৰ বিভিন্ন বচনৰ বালো প্ৰহৱ হৈছে এবং দেৱেন অহ৻বাৰ তৎক্ষণাত্ বিভিন্ন প্ৰতিক্রিয়াত্মক পৰিচয় হৈছে। দেৱেন পৰিচয়ৰ অনেকেই অৱিষ্ট আৰ আৰ নেই সেবিক থেকে প্ৰকটকৰণ সার্কৰৰ নিৰ্বাচনৰ কিছু বচনৰ অহ৻বাৰ এবং সার্কৰৰ সম্পত্তি কৰকৰি প্ৰযোগৰ সকলেৰ দৰ দৰ সার্কৰৰ প্ৰেক্ষিত দৰে সকলেৰ দৰে আৰ্কন্দৰ সার্কৰৰ প্ৰেক্ষিত বালোৰ পাঠক কৰাব।

প্ৰেক্ষিত : ক'ল পোল সার্ক' এবং সার্কৰৰ নিজেৰ লেখক বিছু বচনৰ অহুবাৰ কৰা হৈছে। দেৱেন, 'সার্কৰৰ চোখে সার্কৰ' লিখোনাৰ সার্কৰৰ আৰ্কন্দৰীৰ কিছু অপৰ অহুত হৈছে। 'লেখকি' ? 'সাহিত্য কি আৰে চুক্ৰিক' এবং 'নোবেল পুৰস্কাৰৰ প্ৰাপ্তিশৰ্মাৰ বক্তৃতা' সৈকত হচ্ছেন পৰিচয়। প্ৰশংসন ধাৰণৰ দৰে অহুবাৰ আৰ্কন্দৰ সার্কৰৰ পৰিচয় আৰ অহুবাৰ কৰেছেন। অছুবাৰকলি উচ্চবৰাদেৱ নহ এবং নেই কৰাবৈহ পাঠকসমাৰেৰ কৰাব সার্কৰৰ বচনৰ আৰেৰ স্বীকৃতি কৰতে সকল হৈছে।

ছুটি বিশেৰ লেখক বালোৰ অহুত হৈ এই সকলেৰ প্ৰতিক্রিয়াত্মক হৈছে। একিভুক্ত সার্কৰৰ ঔপন্থিকীয়ানো কৰে নিৰ্বাচিত আৰেৰ অহুবাৰ ; লিখোনাৰ দেৱেন হৈছে 'শ্ৰীমতী বৰোৱাৰ চোখে সার্কৰ' এবং মাৰ্কিনীয়া সাহিত্য সমালোচন ম্যাজ এক্ষেত্ৰেৰ বচন।

১০২১]

সমালোচনা

'অক্ষীকাৰ বৰতত সম্পত্তি সার্কৰ সকলো'। শ্ৰীমতী বৰোৱাৰ চোখে সার্কৰৰ সকলো জীবনেৰ বিভিত্তি আৰ্কন্দৰ তৎক্ষণাত্ নিয়মিত নিমিসলোহে মুগ্ধাবান। 'অক্ষীকাৰ বৰতত সম্পত্তি সার্কৰ সকলো' চন্দনাতি নিৰ্বাচিত অধ্যাত্মীক অধ্যবাদেৰ জৰি আৰম্ভেৰ অক্ষীপি থেকে যাব। যদিও আৰও উচ্চবৰাদেৰ অধ্যবাদ এখনে অযোৱেন হিল।

ক'ল পোল সার্কৰৰ বচনী প্ৰসঙ্গে বিভিন্ন সুন্দৰীকৰণ থেকে বিভাগবিশেষজ্ঞতাৰ ব্যৱহাৰি মৌলিক প্ৰক্ৰিয়া এই সকলেন হৈবে গ্ৰহিত হৈছে। শ্ৰীমতী বৰোৱাৰ প্ৰধানৰ সার্কৰ / কাৰ্যবোৰি : বৰ্তমানৰ দৃষ্টিকোণৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰযোগত সার্কৰৰ বচনৰ বিভিন্ন সহজে ও প্ৰস্তুত হৈনি। অনেক সকল মন হৈছে সেখক নিছেই অস্থৰতাৰ সকল মোগাকাঙ্ক্ষ। কেননা, তিনি সার্কৰৰ প্ৰাণৰেখিক তত্ত্বাবলী বা মানবিকতাবলী দৰে উপৰ উপৰ কৰে যাবতা। না বৰ্তমানেৰ, আৰ দেৱেন উপৰ উপৰ না কৰে আৰোপনো সম্পত্তি সার্কৰৰ বিভিন্ন তাৰিখেৰ উপৰ উপৰ নিয়মিত দেখবাৰ প্ৰযোগৰ অভিকৃতিৰ অক্ষীপি কৰে তলেছেন। পূৰ্বীকৰণ বিভাগৰ সার্কৰৰ মোগৰাম এবং সেখকত আৰোপনোৰ হৰচৰক উচ্চবৰাকৰিক আৰণেৰে একটি আগ্ৰহীক তালিকা তৈৰি কৰেছেন প্ৰযোগে। এটাৰ প্ৰযোগৰ আৰণেৰ নিশ্চাই। কিন্তু এগুলিকে যথাযথ মাধ্যম মাধ্যমাবলীৰ কৰে সার্কৰৰ বাছন্টেকৰিক ব্যক্তিগতক শ্ৰীমতীয়ানু নিয়ম দৃষ্টিপৰিবে আলোকিত কৰতে পৰেননি।

ক'ল পোল সার্কৰ : অভিবাদ ও শাৰীৰিকৰ্ম প্ৰযোগত একজোপিত হৰচৰুৰ সার্কৰৰ অভিবাদী খানাবাজারৰ পালাগালি মাৰ্কিনীয়া চিকিৎসাৰ মেডিসিনে মেডিসিনে বিভিন্ন দৰ্শনতাৰ পৰিচয় দিয়েছেন। অভিবাদেৰ বিভাগৰ সার্কৰৰ প্ৰযোগত মোগৰাম দৰ্শনৰ দৰ্শনৰ দৰ্শনতাৰ পৰিচয় দিয়েছে এবং এই আলোচনাৰ তাৰ পৰ্যালোচনা অভিকৃতিৰ কৰা যাব। নিৰ্বাচনাত বিভিন্ন পালাগালি খাবলোৰ প্ৰযোগেৰ সহজ কোশলে প্ৰেশে প্ৰযোগৰ বক্ষ্যাৰ মাধ্যম পাঠকেৰ বোৰাবোৰে কেৱল অভিবাদী নিয়ম কৰিব।

অভিবাদেৰ কৃতিকাৰী : সার্কৰ প্ৰযোগে ভৰ্তু পৰ্যালোচনাৰ নিয়মিত অভিবাদ কৰা যাব। পালাগালি পদ্ধতিগৰেৰ বিভিন্ন লেখক থেকে সংকলিত সিদ্ধান্তেৰ ভিতৰত হৃষুবাৰুৰ তাৰ ভাৰতীয়তাৰ প্ৰকাশ কৰেছেন। ভাৰতগত অভূতা ও শুভতাৰ অভিবাদ আৰ আৰ নেই সেৱক কৰাব। যাৰ পৰিচয় আৰোপনো কৰা নহ। যে মাথাৰ হৈ ও কৰে, স্বৰে প্ৰতিষ্ঠিত হৈ সেই সতাৰ এক ধৰণৰ নান্দাৰ্থক আৰেৰ প্ৰযোগ দেৱেন।

বন্ধনসূত্ৰ মিৰ শ্ৰীমতী বৰোৱাৰ চোখে সার্কৰ : সার্কৰ মূল্যায় চন্দনাতি লিখোনাৰেই বোৱাৰ যাব দে কৰ্মসূত্ৰ ও সম্পত্তি সার্কৰৰ মতাবলোৰে নয়নবাবু প্ৰকাশ কৰেছেন মাঝ। এই চন্দনায় তাৰ মৌলিক চিকিৎসাৰ কেৱল পৰিচয় নেই। এই প্ৰেক্ষণে লেখকৰ মতাবলোৰ উচ্চতিম্যা : 'দাশ'নিক ও লেখক ক'ল পোল সার্কৰ দেৱেন ও মৃত্যুকৰণ থেকে কানুন বইটোৱ মূল্যায় কৰেছেন অভিবাদ।

ক'ল পোল সার্কৰ ও মাৰ্কিনীয়া প্ৰযোগে মূহূৰি যোৰ সার্কৰৰ কৰয়েক প্ৰযোগে প্ৰযোগে

পরিপ্রেক্ষিতে তাঁর সামৰনিক চিহ্নিতাবাদ আলোচনা করছেন। আলোচনায় নিষ্পত্তি আছে আবৃত্তি। সার্বজন গভৰ্ণেন্টি অবকাশের সঙ্গে যাক সবারে কোনোবিধায় নেই—এই ব্যবহাৰ কি সহজে মেলে দেওয়া যাব ? এই প্রদৰে পশ্চিমৰ আলোচনা হচ্ছে। প্ৰকৃষ্টি আৰক্ষিতভাৱে শেষ হচ্ছে এবং সেই কাৰণে বকলা বিশ্বেৰ ধাৰণায় ধৰণৰ পৰিব্ৰহ্মতি নেই।

সকলন গভৰ্ণেন্টি একটি উজ্জ্বলযোগ্য প্ৰক্ৰিয়া সভায়ৰ কচৰটোৱ বিজ্ঞান যাক'বাব ও সাৰ্বজন অস্থিবাবী দৃশ্য'। এই একটি প্ৰয়োগ ইতোপূৰ্বে কোনোতি বহুবিধায় ও মূলতি সোৱে কৰন পেছেছি। তবে উক্ত ইউটি অবকাশে তুলনাৰ সামৰন্দৰ্যবৃত্ত প্ৰবন্ধ বিশ্বে বাজাবৰ দৰো গালে। যাক সৰাবাবী ও অস্থিবাবী উভয় দৃশ্যনৈই লেখকেৰ প্ৰাপ্তিমতা অনন্বীক্ষণ। বৰ এই পঠিত ও প্ৰবেশাবীৰ মাননিকভাৱে প্ৰকৃষ্টি হীৱৰেজেলু হাতিময় হৰে উটোছে। যাক সৰাব প্ৰয়োগ লেখকেৰ আত্মিক হৰ্মসূৰী থাণিকো নিশ্চেক ও বৰ কলেজে আলোচনাৰ বকলায় তা অনেকটা জান হৰে গেছে। যাক সৰাবৰ উৎসৱৰ এবং তাৰ কৰ্মসূচিগৰে একটি হৰন কল ধৰণাবলৈ লেখকেৰ পৰিষ্ঠিত যোৰাবৰ যাক'বাব' চিহ্ন। অস্থিবাবী দৃশ্যনৈ দৰিদ্ৰে, সামৰন সামৰনিক যাৰ-ধাৰণাবলৈ বিবৰণ কৰিব দৰিদ্ৰে অধি একেলো। যদিও আৰো বিশ্বেৰে প্ৰযোজন হৰে ১৯৭১ সালে একটি গোলিশ প্ৰিবেন্স প্ৰকাৰিতাৰ সাহেব' অস্থিবাবী ও যাক সৰাব নিয়ে বনাৰ সপৰক থাণিকো আলোকপাত অবশ্যই প্ৰাণ্যাশিত হৈল। সভায়াবৃত্ত প্ৰয়োগ আৰ একটি বিশ্বে ওয় ভাৰা। ছফ্ট বিশ্বে সহজ ভাসাবিসে সহজ ও বোধগম্য হচ্ছে। লেখকেৰ সহজাত ও প্ৰস্তুত আবেগে আৰাব হচ্ছে সহিতিগত কৃষ ও কৃষ এবং এই জাহি সভায়াবৃত্ত প্ৰকৃষে অস্থায় ঘৰ্য্য।

'ৰ' পোৱা সাৰ': সাহিত্যে অস্থিবাবী' একটি দীৰ্ঘ প্ৰথ। সামৰন ধাৰণিৰ মতবাদ কৰখনি তাৰ বিভিন্ন বচনৰ অৰ্থ, হেটিলৰ উপনিষদ বা নাটকে প্ৰকাশিত হৰেছে তাৰই বিশ্বে ব্যাখ্যা কৰা হৰেছে। ডঃ বিজুন দেৱ সাহিত্যকাৰী আলোচনাৰ সামৰন সাহিত্যগুৰে একেবাৰেই উপেক্ষা কৰেছেন। পৰিষ্ঠিক পন্থচৰণে কল্পনা সৰ্বনেৰ আলো বিচৰিত হৰেছে এই পৰিষ্ঠিতে আলোচনা কলে এবকষণ দৃশ্য নিমখনেৰে আৰো দেখে দেত।

'ৰ' পোৱা সাৰ': নাটকৰ' শৰীক বন্দোপাশাবাদেৰ লেখা প্ৰথ। এই সকলন গভৰ্ণেন্টি শৰীক্ষবাৰু আৰ একটি শৰীক ইতোপূৰ্বে আৰোচিত হৰেছে। নাটকৰ সাৰেৰ পৰিষ্ঠ প্ৰক্ৰিয় কৰতে লিয়ে শৰীক্ষবাৰু বিলোন ও বৰোজাৰেৰ উভিকেই একমাৰ শিৰোধাৰ্ম কৰেছেন। নিষ্পত্তি দেৱ নিষ্পত্তি অৰ্থাৰ প্ৰক্ৰিয় কৰাবী দৰনি। দৌলিব চিহ্নৰ অভাৱে এবং বিশেষত সাৰেৰ নাটকীতি ও নাটকৰোধে দেৱ পৰিষ্ঠ না আৰুৰ এবকষণ নিৰ্বে আৰক্ষণীয় হৰে গৱেষণি।

সকলন গভৰ্ণেন্টি সেৱে সুৰ বাস্তুত সংগ্ৰহীত 'ৰ' পোৱা সাৰ' ও তাৰ সমকালীন বিবৰণাবে সার্বজন গভৰ্ণেন্টি ঘটনাপঞ্জী ও সহজালীন ওহৰিশুৰু ঘটনাৰ বিবৰণ একটি উজ্জ্বলযোগ্য সংযোজন। এটি গৱেষণ ধৰণী ও দৃশ্য অনেকখনি বাস্তুতি নিয়েছে। আৰাৰ তেমনি প্ৰতিতি পৃষ্ঠায় অস্থৰ্য বানান কৃষ এবেক আত্মিকতাবে বৰাপৰে প্ৰাপ্ত কৰেছে। আপৰিত বন্দোপাশাবাদেৰ অৰ্থত প্ৰশংসনীয় এক ধৰণী ও বৰ্ধাবী চলননসই।

অধীৱৰ দে

Indian Tube: The lifeline that touches all our lives.

That's how we see ourselves.

Wherever people are,

To them, we bring food, water, fuel and power.

And make their leisure, pleasurable.

For nearly thirty years, which make us one of the oldest tube manufacturing companies in the country, Indian Tube has been involved in almost every major national effort towards self-sufficiency.

Agricultural, transportation, thermal power generation, petroleum exploration, nuclear research.

Major pipelines constructed from hundreds of miles of tubes made by us traverse the land to bring a better life to its people.

Unseen and unheard.

But very much there. Just like the veins and arteries of our bodies.

ITC INDIAN TUBE
Building lifelines.

AC/IL/T-2/82

Super Heater India

194/1/3 G. T. ROAD

SALKIA HOWRAH - 711106

MANUFACTURERS OF V. B. CYLINDERS
PISTONRODS. SUPER HEATER ELEMENTS

Phone : - 66-2064